

Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa

Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja
kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän raportti
ja jatkotoimenpide-ehdotukset

Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa

Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän raportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-4069-7

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock.

Taitto: Ismo Suksi

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	24.4.2019	
Tekijät	Minna Kaattari ja Ismo Suksi (toimittajat)		
Julkaisun nimi	Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän raportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34		
Diaari/hankenumero	OKM/41/040/2016	Teema	-
ISBN PDF	978-952-00-4069-7	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4069-7		
Sivumäärä	55	Kieli	suomi
Asiasanat	Kulttuuri, taide, terveyden edistäminen, terveyspalvelut, sosiaalipalvelut, tutkimus, koulutus, työelämä		
Tiivistelmä Raportissa kuvataan opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön 2016 asettaman poikkihallinnollisen Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän työtä toimikaudella 2016–2019. Se kokoaa yhteen yhteistyöryhmän käsittelemiä teemoja ja niiden pohjalta syntyneitä havaintoja sekä kuvaa taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -alan yleistä kehitystä työryhmän toimintakauden aikana. Työryhmän käsittelemät teemat ulottuvat kansallisesta ja alueellisesta yhteistyöstä ja kehittämisestä aina työelämään, koulutukseen ja tutkimukseen. Näiden teemojen alle työryhmä on koonnut 20 jatkotoimenpide-ehdotusta, jotka kohdistuvat niin valtionhallintoon, kuntiin ja muihin alueellisiin toimijoihin, työelämään/työnantajiin, koulutuksen järjestäjiin kuin tutkimusmaailmaan. Työryhmän työssä suuressa roolissa oli erityisesti vaikuttaminen sittemmin päättäneeseen maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun. Tehdyn työn myötä on pystytty luomaan uusia mahdollisuuksia taiteen ja kulttuurin käyttämiselle osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Erilaiset hankeperusteiset ja kokeiluasteella olleet toimintamuodot ovat alkaneet vakiintua. Työn jatkuvuuden kannalta tarvitaan kuitenkin jatkossakin valtakunnallista koordinaatiota ja apua hyvien käytäntöjen juurruttamiseksi.			
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet		24.4.2019
Författare	Minna Kaattari och Ismo Suksi (redaktörer)		
Publikationens titel	Kultur och konst som ska främja välfärd inom social- och hälsovården, i arbetslivet och inom utbildningen Rapport av samarbetsgruppen för konst- och kulturverksamhet som främjar hälsa och välfärd samt förslag till fortsatta åtgärder		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:34		
Diarie-/projektnummer	OKM/41/040/2016	Tema	-
ISBN PDF	978-952-00-4069-7	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4069-7		
Sidantal	55	Språk	finska
Nyckelord	Kultur, konst, främjande av hälsa, hälsotjänster, socialtjänster, forskning, utbildning, arbetsliv		
Referat År 2016 tillsatte undervisnings- och kulturministeriet och social- och hälsovårdsministeriet en sektorsövergripande samarbetsgrupp för konst- och kulturverksamhet som främjar hälsa och välfärd. I denna rapport beskrivs det arbete som samarbetsgruppen utfört under mandatperioden 2016–2019. I rapporten samlas de teman som samarbetsgruppen behandlat och de observationer som gjorts samt beskrivs den allmänna utveckling som under arbetsgruppens mandatperiod skett inom området Konst och kultur ger välfärd. De teman som behandlats av arbetsgruppen sträcker sig allt från nationellt och regionalt samarbete och nationell och regional utveckling till arbetsliv, utbildning och forskning. Under dessa teman har arbetsgruppen samlat 20 förslag till fortsatta åtgärder som riktar sig till statsförvaltningen, kommunerna och andra regionala aktörer, arbetslivet/arbetsgivarna, utbildningsanordnarna samt forskningsvärlden. En viktig del av arbetsgruppens arbete var att påverka den sedermera avslutade beredningen av landskaps- och vårdreformen. Genom arbetsgruppens arbete har man kunnat skapa nya modeller för hur konst och kultur kan användas som en del av social- och hälsovårdstjänsterna samt främjandet av välfärd och hälsa. Olika projektbaserade verksamhetsformer och verksamhetsformer på försöksstadiet har börjat etablera sig. Med tanke på kontinuiteten i arbetet behövs det emellertid även i fortsättningen riksomfattande samordning och hjälp för att förankra god praxis.			
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		24 April 2019
Authors	Minna Kaattari and Ismo Suksi (editors)		
Title of publication	Culture and arts as promoters of wellbeing in healthcare and social welfare, working life and education Report and proposals for further measures by the cooperation group for arts and cultural activities promoting health and wellbeing		
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:34		
Register number	OKM/41/040/2016	Subject	-
ISBN PDF	978-952-00-4069-7	ISSN PDF	2242-0037
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4069-7		
Pages	55	Language	Finnish
Keywords	Culture, arts, health promotion, health services, social services, research, education, working life		
Abstract The report describes the work of the cooperation group for arts and cultural activities promoting health and wellbeing during its term 2016–2019. The Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health appointed the intersectoral cooperation group in 2016. The report compiles themes that the cooperation group dealt with and the observations they made, and describes the general development of arts and culture as promoters of wellbeing during the term of the cooperation group. The themes of the working group covered a variety of fields, from national and regional cooperation and development activities to working life, education and research. Under these themes, the working group defined 20 proposals for further measures concerning the central government as well as municipalities and other regional stakeholders, working life and employers, education organisers and the world of research. One important task of the working group was to contribute to the preparations of the regional government, health and social services reform but the preparations have ended. The work carried out so far has created new opportunities for using arts and culture as part of health and social services and as means to promote wellbeing and health. Various forms of activities have started to establish through projects and experiments. National coordination and assistance is necessary even in future to make good practices take root and to continue the work.			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Taustaa	9
1.2	Käsitteiden määrittely	10
2	Jatkotoimenpiteet	13
3	Yhteistyöryhmän käsittelemät asiat ja havainnot	17
3.1	Yhteinen ymmärrys, yhteistyö ja koordinaatio	17
3.1.1	Vuorovaikutusta ja asiantuntijatyötä	17
3.1.2	Taiteen käytön, hyvinvointivaikutuksien ja osallistamisen kehittämisohjelma 2015–2019	18
3.1.3	Taikusydän - taiteen hyvinvointivaikutusten yhteyspiste	19
3.2	Alueellisen tason toiminta	21
3.2.1	Vaikuttaminen suunnitteilla olleeseen maakunta- ja sote- uudistukseen	22
3.2.2	Alueellinen kehittämistyö kärkihankkeessa	24
3.2.3	Kulttuurin TEAvisari	25
3.2.4	Kaikukortti-toimintamalli	26
3.3	Kulttuuri, taide ja työelämän kehittäminen	28
3.3.1	Taiteen ja kulttuurin vaikutuksista työhyvinvointiin	28
3.3.2	Keinoista, menetelmistä ja merkityksistä	29
3.4	Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta osana koulutusta	30
3.4.1	Yleissivistävä koulutus ja varhaiskasvatus	30
3.4.2	Taide ja kulttuuri sosiaali- ja terveysalan ammatillisen koulutuksen perusteissa	32
3.4.3	Ammattikorkeakoulut kulttuurihyvinvointialan kouluttajina ja kehittäjinä	33
3.4.4	Taiteilijan laajentuva ammattikuva ja muutokset taiteilijoiden korkeakoulutukseen	35
3.5	Tutkimus	36
3.5.1	Tilannekuva	36
3.5.2	Tunnistettuja tutkimuksellisia katvealueita ja tutkimusaukkoja	38
3.5.3	Tulevaisuuden tarpeita	39

Liite 1 Yhteistyöryhmän jäsenet	42
Liite 2 Asettamispäätös	43
Lähteet	51

LUKIJALLE

Suomi on politiikkaohjelmien ja rakenteiden tasolla taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan kiinnostavimpia kansainvälisiä esimerkkejä. Olemme edelläkävijöitä erityisesti poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Viimeisten kolmen vuoden aikana tehty valtakunnallinen, poikkihallinnollinen ja monialainen yhteistyö on nostanut kulttuurin tärkeäksi osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Tutkimusten mukaan taiteen ja kulttuurin kokeminen sekä itse tekeminen vaikuttavat positiivisesti koettuun hyvinvointiin, elämänlaatuun ja onnellisuuteen. Kulttuurilla on erityinen merkitys mielekkään elämän, yhteisöllisyyden merkityksellisyyden kokemuksen ja osallisuuden mahdollistajana.

Tässä raportissa kootaan yhteen poikkihallinnollisen Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän toimikaudella 2016–2019 käsittelemiä teemoja ja niiden pohjalta syntyneitä havaintoja sekä jatkotoimenpide-ehdotuksia. Samalla kuvataan taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia-alan yleistä kehitystä työryhmän toimintakauden aikana niiden ajankohtaisten teemojen osalta, joita ryhmässä on käsitelty. Edellä mainituista teemoista työryhmä on koonnut 20 toimenpide-ehdotusta. Suuressa roolissa oli erityisesti vaikuttaminen sittemmin päättyneeseen maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun. Tehty työ ei mennyt hukkaan. Sen myötä pystyttiin luomaan uusia mahdollisuuksia taiteen ja kulttuurin käyttämiselle osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

Yhteistyöryhmän toimikaudella on ollut ilo huomata kansallisen yhteistyön lisääntyneen. Useat toimijat, kuten opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Taiteen edistämiskeskus, korkeakoulut ja yliopistot, järjestöt, kunnat sekä tutkimus- ja kehityshankkeet ovat tehneet vahvaa yhteistyötä kulttuurin hyvinvointivaikutuksia koskevien käytäntöjen ja tutkimuksen leviämiseksi sekä uusien toimintamallien kehittämiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi. Useilla alueilla kulttuurihyvinvointi otettiin mukaan myös sittemmin päättyneeseen maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun. Edelleen tarvitaan tämän yhteistyön määrätietoista, poikkihallinnollista rakentamista ja kansallista tukemista sekä vakiinnuttamista ja esitettyjen jatkotoimenpiteiden hallintorajat ylittävää seurantaa.

Riitta Kaivosoja, ylijohtaja
opetus- ja kulttuuriministeriö
Huhtikuu 2019

Taru Koivisto, johtaja
sosiaali- ja terveysministeriö

1 Johdanto

1.1 Taustaa

Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) ja sosiaali- ja terveysministeriön (STM) välinen yhteistyö taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi ja taiteen saavutettavuuden lisäämiseksi juontaa juurensa Terveysten edistämisen politiikkaohjelmaan (2007–2011), jonka osana valmisteltiin poikkihallinnollinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma vuosille 2010–2014¹. Ohjelman valmistelu alkoi selvitystyöllä, josta vastasi VTT Hanna-Liisa Liikanen tukenaan laajapohjainen asiantuntijaryhmä. Ministeriöistä sen työhön osallistuivat OKM:n ja STM:n lisäksi myös työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) ja ympäristöministeriö (YM).

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia (Taiku) -toimintaohjelman tavoitteena oli, että jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan ja että kulttuurin vaikutukset ihmisen hyvinvointiin on tunnustettu poliittisella, hallinnollisella ja rakenteiden tasolla. Toimintaohjelman kolme painopistealuetta olivat: 1) kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä, 2) taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä 3) työhyvinvoinnin tukeminen.

Toimintaohjelman toimeenpanon seurannasta ja koordinaatiosta vastasi eri hallinnonalojen (OKM, STM, YM ja TEM) sekä kentän asiantuntijoiden edustajista koottu koordinaatio- ja seurantaryhmä (ns. Taiku-työryhmä) vuosina 2010–2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen yhteyteen perustettiin vuosiksi 2011–2014 toimintaohjelman ”kotipesä”, jonka keskeisenä tehtävänä oli tiedon välittäminen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista.

Hyvin alkaneen poikkihallinnollisen yhteistyön jatkamiseksi ja hallitusohjelman tavoitteiden tukemiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö asettivat yhdessä 27.10.2016 terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän (Taiku2-yhteistyöryhmä) vuosiksi 2016–2018. Ryhmän asettaminen oli myös yksi Taiku-toimintaohjelman jatkotoimenpidesuosituksista.² Myöhemmin yhteistyöryhmän toimikautta päätettiin jatkaa 31.5.2019 saakka mm. taiteen ja kulttuurin

¹ Ks. Opetusministeriö 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-826-7>.

² Ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3578-5>

saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa koskevien suositusten³ jalkauttamiseksi.

Ryhmän työhön on liittynyt erityisesti kaksi pääministeri Juha Sipilän strategisen hallitusohjelman kärkihankkeista: osaamisen ja koulutuksen kokonaisuuteen liittyvä taiteen ja kulttuurin kärkihanke⁴ sekä hyvinvoinnin ja terveyden kokonaisuuteen sisältyvä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kärkihanke⁵. Osaamisen ja koulutuksen kokonaisuuteen liittyvän taiteen ja kulttuurin kärkihankkeen (kärkihanke 4) tavoitteena oli parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Hallitusohjelman mukaan kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet pitäisi tunnistaa aiempaa paremmin. Kärkihankkeen puitteissa oli tarkoitus laajentaa prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi. OKM asetti taiteen prosenttiperiaatteen laajentamista koskevan kärkihankkeen toteutuksen tueksi asiantuntijatyöryhmän (2016–2018). Asiantuntijatyöryhmän tehtävänä oli ohjata kärkihankkeen toteutusta ja tehdä ehdotus prosenttitaiteen mukaisten uusien toimintamallien vakiinnuttamiseksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Hallitusohjelman Hyvinvoinnin ja terveyden kokonaisuuteen sisältyvän hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) kärkihankkeen (kärkihanke 2) tavoitteena oli, että eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toiminnassa otetaan käyttöön hyväksi havaittuja näyttöön perustuvia toimintamalleja, jotka edistävät nykyistä paremmin heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien hyvinvointia, terveyttä ja vastuunottoa. Yhteiskehittäminen ja poikkihallinnollinen yhteistyö olivat keskeisiä välineitä muutoksen aikaansaamiseksi.

1.2 Käsitteiden määrittely

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyvien käsitteiden kirjo on moninainen. Kyseessä on jatkuvasti kehittyvä tieteen ja toiminnan ala, jonka käsitteistö ei ole vielä vakiintunut. Viime vuosina taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaa sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa on alettu yhä useammin

³ Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-599-0>

⁴ <https://minedu.fi/taidejakulttuuri>

⁵ <https://stm.fi/hankkeet/terveys-ja-hyvinvointi>

kutsua kulttuurihyvinvoinniksi. Toiminnan perustana on kulttuuristen oikeuksien toteutuminen. Jokaisella tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua kulttuuri- ja taidepalveluihin ja kehittää itseään ja yhteisöään taiteen ja kulttuurin keinoin.⁶

Kulttuurihyvinvointi viittaa yksilöllisesti ja yhteisöllisesti jaettuun kokemuksen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä siihen. Toisaalta kulttuurihyvinvointina voidaan tarkastella ilmiötä, jossa kulttuuri ja taide kantavat erilaisia hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja vaikutuksia sekä yksilölle että yhteisölle. Kulttuurihyvinvoinnilla voidaan viitata myös kulttuurihyvinvointialaan. Tällöin tarkoitetaan sitä toiminnan, kehittämisen, koulutuksen ja tutkimuksen kenttää, jossa rakennetaan ja sovelletaan eri taiteenalojen, terveys-, sosiaali-, kasvatusta- ja hyvinvointialojen yhteistyöstä syntyviä sisältöjä ja menetelmiä sekä näihin kytkeytyvää tietoa.⁷

Kaikessa taiteessa ja kulttuuritoiminnassa on läsnä mahdollisuus hyvinvointia edistävien vaikutuksiin. Kulttuuriperintö on merkittävä yksilöiden ja yhteisöjen identiteetin rakentaja, joten oman kulttuuriperinnön arvojen tunnistaminen ja vaaliminen voivat vahvistaa hyvinvointia. Nämä vaikutukset eivät kuitenkaan toteudu, mikäli taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia tai taide- ja kulttuuritoimintaa ei ole tarjolla.

Kaikkien kulttuuripalveluiden suunnittelussa on huomioitava yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden toteutuminen sekä kulttuuripalveluiden saatavuuden edistäminen.

Kulttuuripalveluiden saatavuudella tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluita esimerkiksi kunnassa on tarjolla. **Saavutettavuudella** tarkoitetaan puolestaan sitä, että kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä riippumatta käyttäjien ominaisuuksista. Saavutettavuuden näkökulmasta osallistumisen esteet ovat moninaisia. Ne voivat liittyä esimerkiksi aisteihin, viestintään, ymmärtämisen vaikeuteen, asenteisiin, fyysisiin, sosiaalisiin tai taloudellisiin tekijöihin.⁸ Yleisissä kulttuuripalveluissa sekä esimerkiksi taidekasvatuksessa ja taiteen perusopetuksessa on edelleen olemassa paljon eriarvoistavia rakenteita. Näihin rakenteisiin ja niiden purkamiseen on kiinnitetty huomiota mm. Taideyliopiston koordinoimassa ArtsEqual-hankkeessa⁹.

⁶ Kulttuurihyvinvointiin oleellisesti liittyvät terveyden ja hyvinvoinnin käsitteet on määritelty kattavasti julkaisussa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014, Opetusministeriö julkaisuja 1:2010, ss. 36-40, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75612>.

⁷ Lehikoinen&Vanhanen 2017 ja Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019 (Julkaistaan 3/2019).

⁸ Lahtinen&Jakonen&Sokka 2017.

⁹ <http://www.artsequal.fi/>

Kulttuurihyvinvointitoiminnalla tarkoitetaan erityisesti asiakas- ja tarvelähtöistä toimintaa, jolla on julkilausuttuja terveyttä ja hyvinvointia edistäviä tavoitteita. Tällöin toiminnassa korostuu hyvinvointinäkökulma esimerkiksi taiteellisten tai sivistyksellisten tavoitteiden sijaan. Samalla toiminnalla voi kuitenkin olla yhtä aikaa monenlaisia näkökulmia ja merkityksiä, eivätkä ne sulje toisiaan pois. Kulttuurihyvinvointitoiminnan tavoitteena voi olla esimerkiksi lisätä toimintakykyä, elämäntilanteen tunnetta ja koettua terveyttä, ehkäistä yksinäisyyttä ja sosiaalista eriytymistä, lisätä osallisuutta ja oikeutta itseilmaisuuksiin, parantaa työhyvinvointia tai tukea mielenterveyttä. Kulttuurihyvinvointitoimintaa toteutetaan esimerkiksi erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja palveluyksiköissä, jolloin ne tavoittavat erityisesti yleisen kulttuuritarjonnan ulkopuolelle jääviä kohderyhmiä. Näissä taiteelle ja kulttuurille melko uusissa sosiaali- ja terveysalan toimintaympäristöissä toimiminen edellyttää usein sekä taiteen ja kulttuurin ammattilaisilta että sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaisilta erityisosaamista ja moniammatillista työotetta sekä toimintakulttuurin muutoksen mahdollistamista.¹⁰

Mitä eroa sitten on yleisellä kulttuuritoiminnalla tai kulttuurihyvinvointitoiminnalla, jos molemmilla on tai voi potentiaalisesti olla hyvinvointivaikutuksia? Rahoituksen ja toiminnan järjestämisen sekä sen tavoitteiden asettamisen kannalta määrittely on olennaista. Nykyiset kulttuuripalveluiden varat eivät riitä kulttuurihyvinvointitoiminnan tarjoamiseen räätälöidysti ja kohdennetusti henkilöille, joiden kulttuuriset oikeudet eivät toteudu, ja jotka erityisesti voisivat hyötyä kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Tarvitaan muitakin tahoja kuin esimerkiksi kunnan kulttuuritoimi, apurahoja hakevat taiteilijat tai kolmannen sektorin toimijat rahoittamaan kulttuuritoimintaa, joka tavoittaa esimerkiksi huonokuntoiset kotona asuvat vanhukset. Lisäksi on välttämätöntä saada kulttuurihyvinvoinnin osaamista osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ammattilaisten työtä.

Kulttuurihyvinvointi liittyy ihmisen kokonaishyvinvointiin – taide ja kulttuuri ovat osa hyvää elämää, jokaissa olevaa luovuutta ja elinikäistä oppimista. Tämä vaatii riittävän henkilöresurssin ja rahoituksen lisäksi työ- ja toimintakulttuurin muutosta ja kehittymistä niin kulttuuri- kuin sote-sektorillakin.

¹⁰ ks. edellä Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019.

2 Jatkotoimenpiteet

Kulttuurihyvinvointitoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa on huolehdittava mahdollisimman hyvin yhdenvertaisuudesta ja saavutettavuudesta. Tämä edellyttää pitkäjänteistä ja riittävää resursointia sekä monialaista yhteistyötä valtion ja kuntien eri hallinnonalojen, koulutuksen järjestäjien, tutkimuksen, taiteen ja kulttuurin, työelämän ja kolmannen sektorin välillä. On tärkeää huomata, että kulttuurihyvinvoinnin ilmiö ei rajoitu vain esimerkiksi laitoksiin suunnattavaan ja soten osana tuotettavaan kulttuuri-toimintaan.

Yhteistyöryhmä ehdottaa seuraavia toimenpiteitä:

Yhteinen ymmärrys, yhteistyö ja koordinaatio

Kulttuurihyvinvointityön vakiinnuttamiseksi tarvitaan vahvan yhteistyön ja koordinaation jatkamista sosiaali- ja terveysministeriön (STM) sekä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) ja niiden toimialojen kesken.

1. OKM ja STM nimittävät kulttuuri- ja sote-toimijat yhdistävän yhteistyöryhmän. Ryhmän kokoonpanossa huomioidaan taide- ja kulttuurikentän, sosiaali- ja terveydenhuollon ja terveyden edistämisen toimijoiden sitouttaminen. Ryhmän tehtävänä on:
 - seurata ja koordinoita näiden jatkotoimenpiteiden toteutumista
 - käydä vuoropuhelua olemassa olevien kansallisten ja kansainvälisten verkostojen kanssa
 - käynnistää pitkäjänteinen kulttuurihyvinvoinnin toimenpideohjelma.
2. Hyvinvointia ja terveyttä edistävän kulttuuri- ja taidetoiminnan kehittämisestä vastaavat tahot - OKM, STM, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Taiteen edistämiskeskus (Taite) - tarjoavat kulttuurihyvinvointia järjestäville ja tuottaville tahoille tiedollista tukea ja informaatio-ohjausta toiminnan kehittämiseen.
3. Kulttuurihyvinvointi otetaan huomioon osana eri toimijoiden informaatio-ohjausta. Tätä työtä tukemaan tarvitaan Taikusydämen kaltainen valtakunnallinen yhteyspiste, jonka toimintaedellytykset ja rahoitus tulee turvata pitkällä aikavälillä.
4. Rahoituksen osalta hyvinvointia ja terveyttä edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan juurruttamisessa sosiaali- ja terveydenhuoltoon tulee huomioida järjestöjen ja kolmannen sektorin merkitys. Terveyden edistämisen määrärahoja suunnata

taan terveyttä ja hyvinvointia edistävään taide- ja kulttuuritoimintaan. Myös Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskuskuksen STEA:n avustuksia voidaan käyttää tähän toimintaan, kun toiminnan tavoitteena on terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen. Lisäksi kartoitetaan eri rahoittajien mahdollisuudet, tunnistetaan katvealueet ja sovitaan pelisäännöistä sekä selvitetään edellytykset Kaikukortin, kulttuurireseptin ja muiden vastaavien hyväksi koettujen käytäntöjen valtakunnallistamiseksi.

5. OKM, Taike ja työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) edesauttavat taiteilijoiden mahdollisuuksia työllistyä sosiaali- ja terveyssektorille sekä hyvinvointialalle tuemalla välittäjäosaamisen kehittymistä kulttuurihyvinvoinnin parissa tapahtuvaan työhön.

Alueellisen tason toiminta

Uusi kuntien kulttuuritoimintalaki¹¹ mahdollistaa kulttuurihyvinvointityön vakiinnuttamisen ja taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisen kuntien toiminnassa. Terveyttä ja hyvinvointia edistävässä taide- ja kulttuuritoiminnassa on lisäksi tärkeää huolehtia alueellisen tason toimijoiden, kuntien, palveluntuottajien, järjestöjen ja yritysten välisestä yhteistyöstä ja koordinaatiosta.

1. Kunnat ja alueellisen tason toimijat sisällyttävät hyvinvointikertomuksiin taide- ja kulttuuritoiminnan kuvauksen painottuen asukkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen ja terveyden edistämiseen sekä suuntaavat osan käyttötalousmenoistaan mainittuun toimintaan. Lisäksi työssä huomioidaan myös muilta osin 17.12.2018 annetut ministerien suositukset¹².
2. Sosiaali- ja terveystalvelujen yhteyteen perustetaan alueellisia osaamiskeskusja pohjoismaisten esimerkkien mukaisia.¹³ Ne voivat toimia ja niillä voi olla valtakunnallisia tehtäviä esimerkiksi taiteenaloittain tai palvelusektoreittain.
3. Sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäjän vastuulle kuuluviin täydennyskoulutuksiin sisällytetään osaamista taiteen ja kulttuurin käytöstä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.

¹¹ <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

¹² Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-599-0>

¹³ Tukholman alueen Kompetenscentrum för kultur och hälsa <http://www.kulturoch-halsa.sll.se/> ja Norjan Nasjonalt Kompetansesenter for kultur, helse og omsorg <http://www.kulturochhalsa.sll.se/>. Ks. tarkemmin alaviite 18.

4. Ministeriöt yhdessä THL:n ja muiden yhteistyötahojen kanssa huolehtivat kulttuurihyvinvointia kuvaavien indikaattoreiden kehittämisestä ja hyödyntämisestä mm. FinSote-tutkimuksessa. Lisäksi huolehditaan TEAviisarin kulttuuritiedonkeruun jatkokehittämisestä.

Kulttuuri, taide ja työelämän kehittäminen

Taiteella ja kulttuurilla voidaan tukea ja vahvistaa työhyvinvointia mm. tarjoamalla mahdollisuuksia osallistua kulttuuritilaisuuksiin, ottamalla taide ja esteettiset arvot huomioon työympäristöjä suunniteltaessa sekä käyttämällä työssä luovuutta rikastuttavia taidelähtöisiä menetelmiä. Merkittävin panos taiteella on kuitenkin annettavana uusien innovaatioiden kehittämisessä. Työ- ja elinympäristöissä on hyvä tuoda esille myös olemassa olevan ympäristön kulttuuriset arvot hyvinvointia lisäävänä tekijänä.

1. Julkisen sektorin työpaikat järjestävät uusia ja rohkeita kokeiluja sekä ns. lippulaiva-esimerkkejä, joilla voidaan osoittaa taiteen merkitys osana työhyvinvoinnin ja työelämän kehittämistä. Työmarkkinajärjestöjen ja tulevien työelämän kehittämisohjelmien tulee työssään ottaa huomioon nämä kokeilut.
2. Työterveyslaitos pitää taiteen tutkittuja työhyvinvointivaikutuksia esillä kehittämistoiminnassa, koulutuksessa ja viestinnässä sekä kehittää välineitä, joilla mitata taidetoiminnan laatua ja sen tuottamaa arvoa.
3. Toiminnan vakiintumiseksi vahvistetaan koulutuksella työpaikkojen ostajaosaamista.

Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta osana koulutusta

Taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet oppimiselle, osaamisen ja kulttuurisen lukutaidon kehittymiselle sekä kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille tulee huomioida entistä paremmin koulutuksen kehittämisessä ja suunnittelussa eri koulutusasteilla.

1. OKM, Opetushallitus (OPH), kunnat ja muut koulutuksen järjestäjät ryhtyvät uusiin toimenpiteisiin taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten vahvistamiseksi varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa, toisen asteen koulutuksessa, taiteen perusopetuksessa ja vapaassa sivistystyössä. Uusia toimenpiteitä tarvitaan erityisesti taideaineiden pedagogiikan kehittämiseksi ja niiden opetuksen lisäämiseksi.

4. Kunnat laativat toimialarajat ylittävät kulttuurikasvatussuunnitelmat tukemaan varhaiskasvatuksen ja koulujen kasvatus- ja opetustehtävää sekä lasten ja nuorten kulttuuristen oikeuksien toteutumista kattavasti koulutusjatkumon jokaisessa vaiheessa.
5. Kulttuuri-, sosiaali-, terveys- ja kasvatusalojen koulutuksen järjestäjät sisällyttävät tietoperustaa sekä systemaattista käytännön koulutusta taiteen ja kulttuurin saavutettavuudesta sekä hyvinvointivaikutuksista näiden alojen koulutuksiin.
6. Taiteen perusopetuksen saavutettavuuden ja saatavuuden parantamiseksi ja pedagogiikan kehittämiseksi OKM, OPH ja koulutuksen järjestäjät osoittavat lisää resursseja, jotta yhdenvertaiset mahdollisuudet taiteen opiskeluun lisääntyvät. Toimenpiteissä huomioidaan elinikäisen oppimisen tukeminen ja mahdollisuus järjestää taiteen perusopetusta aikuisille.
7. OKM, OPH ja vapaan sivistystyön oppilaitosten ylläpitäjät huolehtivat riittävästä vapaan sivistystyön rahoituksen tasosta, jotta avoimet ja monipuolista kehittymistä tukevat opinnot ovat mahdollisia ja saavutettavia kaikille kansalaisille. Ylläpitäjille suunnataan avustuksia hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan vahvistamiseksi koulutustarjonnassa.

Tutkimusalan vakiinnuttaminen

Alan tutkimuksen vahvistamiseksi tulee osoittaa resursseja pitkäjänteiseen, tavoitteelliseen ja koordinoituun kehittämistyöhön, lisätä yhteistyötä tutkijoiden ja eri tutkimusorganisaatioiden välillä sekä kehittää aktiivisesti yhteistyötä alan kansainvälisten verkostojen kanssa.

1. Yliopistot ja tutkimusorganisaatiot kokoavat alan hajallaan olevan tutkimuksen yhteen vakiinnuttamalla ja kehittämällä monitieteistä valtakunnallista tutkijaverkostotoimintaa. Tutkijaverkostotoiminnan osana tulee kehittää yhteistyötä kansainvälisten alan tutkijaverkostojen kanssa. Tämä voidaan parhaiten toteuttaa varmistamalla ja vahvistamalla yliopistojen perusrahoitusta sekä kohdistamalla tähän kansallista erillisrahoitusta.
2. Taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin tutkimusosalalle perustetaan oma professuuri.
3. Suomen Akatemia ja muut rahoittajat kohdistavat rahoitusta poikkitieteisen taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin tutkimusohjelman käynnistämiseen

3 Yhteistyöryhmän käsittelemät asiat ja havainnot

3.1 Yhteinen ymmärrys, yhteistyö ja koordinaatio

3.1.1 Vuorovaikutusta ja asiantuntijatyötä

Taiku2-yhteistyöryhmän toimeksianto oli taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanketta laaja-alaisempi ulottuen sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi myös työhyvinvointiin, tutkimukseen ja koulutukseen jatkaen näin aiemman Taiku-toimintaohjelman ja mm. ESR -rahoitteisten hankkeiden yhteydessä alkanutta menestyksellistä yhteistyötä. Taiku2-yhteistyöryhmän tehtävänä oli lisäksi seurata ja tukea taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen sekä terveyden ja hyvinvoinnin kärkihankkeen toteutusta ja toimia edellä mainittujen hankkeiden yhteistyöfoorumina.

Yhteistyöryhmän työ täydensi suunnitellulla tavalla kärkihankkeiden toimintaa. Ryhmä kuuli eri asiantuntijoita ja laajensi näkemystä aihepiiristä myös kärkihankkeiden painopisteiden ulkopuolelle. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan kenttä on laajentunut huomattavasti siitä, mitä se oli ensimmäisen Taiku-ryhmän aikana. Tehty työ on selvästi kantanut hedelmää.

Yhteistyöryhmän laaja-alaisuus on mahdollistanut sen, että tieto toimenpiteistä on levinnyt muuallekin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon kentälle. Yksittäiset ryhmän asiantuntijat ovat puolestaan antaneet asiantuntemustaan esille nousseisiin yksityiskohtiin. Yhteistyöryhmä pystyi antamaan merkittävää asiantuntija-apua, kun pohdittiin terveyden edistämisen yhdyspintoja valmistelussa olleessa maakunta- ja sote-uudistuksessa. Ryhmää tarvittiin myös silloin, kun sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltiin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtioneuvoston periaatepäätöstä. Yhteistyö ministeriöiden, asiantuntijavirastojen, eri sote-toimijoiden ja mukana olleiden asiantuntijoiden välillä on ollut hedelmällistä ja vuorovaikutus uutta ymmärrystä ja tietoa tuottavaa.

3.1.2 Taiteen käytön, hyvinvointivaikutuksien ja osallistamisen kehittämisohjelma 2015–2019

Vuosina 2010–2014 toteutetun Taiku-toimintaohjelman loppuraportin toimenpide-ehdotuksien seurauksena Taiteen edistämiskeskukseen (Taike) perustettiin kehittämisohjelma työn jatkamiseksi. Taiteen käytön, hyvinvointivaikutuksien ja osallistamisen kehittämisohjelma toteutetaan vuosina 2015–2019. Se on kehittämissankkeiden osalta toimeenpannut taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanketta.

Taiken kehittämisohjelman toimenpiteet ovat kohdistuneet kärkihanketta laajemmin myös soten ulkopuolelle, kuten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja taiteen saatavuuden parantamiseen. Taiken kehittämisohjelman erityisasiantuntija ja viisi läänintaiteilijaa ovat toimineet useissa ohjausryhmissä ja asiantuntijatyöryhmissä liittyen aluehallinnon uudistamiseen ja taiteen juurruttamiseen soteen. Lisäksi Taiken tiimi on vierailut eri puolilla Suomea puhumassa sekä sosiaali- ja terveysalan että taidealan tilaisuuksissa ja seminaareissa sekä sparraamassa alan toimijoita.

Osana kärkihankkeen edistämistä tiimiläiset ovat osallistuneet sosiaali- ja terveysalan tapahtumiin ja messuille messuosastolla sekä oheisohjelmilla. Tiimi osallistui myös alueuudistusta valmistelleelle kaikkiin maakuntiin ulottuneelle Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen aluekierrokselle 2017–2018. Läänintaiteilijoiden projekteilla on edistetty monialaista yhteistyötä kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi. Taiken omista projekteista Taiku2-yhteistyöryhmälle on esitelty Pirkanmaan kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimisprosessi ja siihen liittyneet suositukset.

CASE: PIRKANMAAN KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMA

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman¹⁴ laatimisen käynnisti Pirkanmaan sairaanhoitopiirin Terveiden edistämisen neuvottelukunta. Työhön osallistui monialainen toimijaverkosto, jota koordinoivat Taiteen edistämiskeskuksen Tampereen toimipiste ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin Terveiden edistämisen työ.

Suunnitelman tavoitteena on edistää tavoitteellisesti kulttuurin ja taiteen keinoilla alueen asukkaiden hyvinvointia. Sen avulla halutaan tehdä mahdolliseksi kulttuuristen oikeuksien toteutuminen kaikille pirkanmaalaisille ja tukea hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamista. Suunnitelmalla edistetään yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua kulttuuri- ja taidepalveluihin sekä kehittää ja toteuttaa itseään ja yhteisöään taiteen ja kulttuurin keinoin. Suunnitelmassa pidetään tärkeänä myös kulttuurihyvinvointipalvelujen monimuotoisuutta.

¹⁴ https://www.tampere.fi/tiedostot/p/gS5Dfh9gp/pirkanmaan_kulttuurihyvinvointisuunnitelma.pdf

Kuntien tulee edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Kuntien tulisi ottaa taide ja kulttuuri osaksi tätä työtä yhteistyössä sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjien sekä kolmannen sektorin kanssa.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjän tehtävänä on turvata ihmisten kulttuuriset oikeudet osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Suunnitelman tavoitteena on lisätä taiteen ja kulttuurin käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyötä. Niin ikään Pirkanmaalla halutaan koota kulttuurihyvinvoinnin palveluja yhteen ja lisätä kulttuurihyvinvoinnin koulutusta ja tutkimusta. Suunnitelman tavoitteena on myös mahdollistaa taiteen ja kulttuurin ammattilaisille vakaammat työolot.

Kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisessa korostuu taide- ja kulttuuritoimijoiden ammattimainen ja pitkäjänteinen yhteistyö muiden toimialojen kanssa. Suunnitelma on tehty laajalla yhteistyöllä. Se tukee Pirkanmaan alueellisen hyvinvointikertomuksen (2017–2020) toimeenpanoa samalla tavoin kuin aiempina vuosina tehdyt ravitsemussuunnitelma ja terveystiliikuntasuunnitelma. Pirkanmaan terveyden edistämistyössä on aiemmin laadittu muun muassa jokaiselle ihmiselle soveltuvat liikuntasuositukset ja ravitsemussuositukset.

Pirkanmaan kulttuurihyvinvointisuunnitelmatyössä syntyi ajatus kulttuurihyvinvointisuosituksesta, jossa jokaiselle ihmiselle suositellaan osallistumista taiteeseen ja kulttuuriin vähintään 100 minuutin ajan viikossa. Kehittämissuunnitelmassa päätettiin laatia tämän ajatuksen pohjalta valtakunnallinen 100 minuuttia taidetta -kampanja, joka käynnistyi Lääkäri 2019 -päivillä 9.1.2019. Kampanjassa haastetaan sote-puolen toimijoita järjestämään asiakkailleen osallisuus kulttuuriin vähintään 100 minuuttia viikossa¹⁵.

3.1.3 Taikusydän - taiteen hyvinvointivaikutusten yhteyspiste

Poikkihallinnollisen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia (2010–2014) -toimintaohjelman loppuraportissa vuodelta 2015 annettiin useita toimenpidesuosituksia koskien taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan jatkoa Suomessa. Yksi suosituksista oli määrärahan varaaminen ”Taiku-kotipesän” toimintaan.¹⁶ Vuoden 2015 lopulla perustettiin hankemuotoinen Taikusydän – taiteen hyvinvointivaikutusten valtakunnallinen yhteyspiste toimeenpanemaan tätä suositusta. Yhteyspistetoimija valittiin avoimen haun kautta. Hausta vastasi Taiteen edistämiskeskus.

Taikusydän-yhteyspiste perustettiin koordinoimaan taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä Suomessa. Yhteyspisteen hakuilmoituksen mukaan¹⁷ yhteyspisteen tehtävänä oli kerätä ja välittää tietoa taiteen hyvinvointivaikutuksia koskevista projekteista, tutkimuksesta ja hyvistä käytännöistä sekä edistää moniammatillista ja poikki-

¹⁵ <https://100minuuttitaidetta.taike.fi/>

¹⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.

¹⁷ Taiteen edistämiskeskus, Avustukset, syyskuu 2015

hallinnollista yhteistyötä ja taiteilijoiden työllistymistä sosiaali- ja terveydenhuollon sektorille. Yhteyspisteen tuli ylläpitää kotisivuja ja osaltaan tukea Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman loppuraportissa mainittujen toimenpiteiden toteutusta. Toiminnan oli myös mahdollisuus laajentua pohjoismaiseksi.

Taikusydän-yhteyspistetoiminta on toiminut hallinnollisesti Turun ammattikorkeakoulun alaisuudessa. Toimintaa ovat rahoittaneet vuosina 2015–2019 Taiteen edistämiskeskus, Turun kaupunki, Turun ammattikorkeakoulu, Turun yliopisto, Tampereen kaupunki sekä Tampereen yliopisto. Hankkeen osatoteuttajina toimivat Kulttuurikeskus PiiPoo, Itä-Suomen Hyvinvointivoimala, Terveystta kulttuurista mielenterveysseura ry sekä Läntinen tanssin aluekeskus. Osatoteuttajat ovat vastanneet erityisesti alueverkostotoiminnasta. He ovat toimineet aktiivisesti hankkeen kansallisissa asiantuntija-, kehittäjä- ja viestintätyöryhmissä. Kulttuurikeskus PiiPoo ja Itä-Suomen Hyvinvointivoimala ovat edistäneet lisäksi kansainvälisiä yhteyksiä.

Taikusydän-yhteyspisteen ydintehtävät vuosina 2015–2019 ovat olleet:

- Koota yhteen tietopankkiin taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyvää tietoa, tutkimusta, julkaisuja, käytäntöjä ja hyviä toimintamalleja.
- Viestiä ja välittää tietoa kulttuurihyvinvointialan ajankohtaisista asioista, tutkimuksesta, hankkeista sekä toimijoista.
- Koordinoida valtakunnallista tutkijaverkostoa, tehdä alan tutkimusta tunnetuksi sekä edistää tutkimuksen ja käytännön välistä vuorovaikutusta.
- Edistää alueellista ja valtakunnallista yhteistyötä.
- Toimia valtakunnallisesti alueverkoston kautta mm. Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla, Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa, Kymenlaaksoissa, Satakunnassa ja Länsi-Suomessa ja Pohjois-Pohjanmaalla.
- Kytkeä yhteen alan toimijoita ja rakentaa yhteistyötä hyvien käytäntöjen levittämiseksi sekä uusien toimintamallien kehittämiseksi.
- Toimia kehittämiskumppanina erilaisissa hankkeissa ja työryhmissä, järjestää tapahtumia sekä kehittää kulttuurihyvinvointialan kouluttajaverkoston toimintaa.
- Vaikuttaa päätöksentekoon ja asenteisiin.

Taikusydämen asiantuntijat ja yhteistyökumppanit ovat olleet mukana myös maa- ja sote-uudistuksen valmistelussa eri alueilla toimivissa työryhmissä.

Kansainväliset esimerkit muista Pohjoismaista¹⁸, Britanniaasta, Australiasta ja Yhdysvalloista osoittavat, että kokoavaa yhteyspistettä tai keskusta tarvitaan ja erilaisia keskuksia on jo monessa eri maassa. Tyypillistä näille keskuksille on, että ne yhdistävät

¹⁸ Ruotsissa on vakinaistettu vuonna 2018 alueellinen koordinoiva toimija, Kompetenscentrum för kultur och hälsa. Kompetenscentrum toimii Tukholman alueella ja sitä

käytännön ja tutkimuksen ja luovat poikkialaisia yhteyksiä taiteen, kulttuurin, sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaisten välille. Alan johtavassa maassa Iso-Britanniassa All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing julkaisi vuonna 2017 kattavan selvityksen *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing*¹⁹, jossa esitettiin kansallisen strategisen keskuksen perustamista Iso-Britanniaan tukemaan taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaa. Esityksessä keskuksen keskeisimpiä tehtäviä on muun muassa edistää hyvien käytäntöjen ja tutkimustiedon levittämistä, tutkimustiedon hyödyntämistä osana päätöksentekoa sekä tutkimuksen koordinoitua ja yhteistyön kehittämistä.²⁰ Juuri näitä asioita on tehty myös Taikusydämessä – Suomi on siis tässäkin ollut edelläkävijänä.

Haasteita kulttuurihyvinvointitoiminnan rakenteelliselle kehittämiselle luo epävarmuus siitä, miten sosiaali- ja terveyspalveluja tulevaisuudessa järjestetään. Tällä hetkellä ei ole tiedossa, kuinka taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan: tehtävänjaot, neuvonta, rahoitus, kehittäminen, koordinoitua ja viestintä järjestetään kuntien, järjestöjen, maakuntien sekä valtion ja sen virastojen tasolla.

Tutkijaverkoston sekä tutkimuksen vuorovaikutus käytännön toiminnan kanssa on oma tärkeä osansa kokonaisuutta. On tärkeä varmistaa, että on olemassa taho, joka vie eteenpäin terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan valtakunnallista kehittämistä ja tiedotusta.

3.2 Alueellisen tason toiminta

Kun Taiku2-yhteistyöryhmä asetettiin syksyllä 2016, oli Juha Sipilän hallituksen sittemmin kesken jäänyt sosiaali- ja terveyspalvelujen ja aluehallinnon uudistus jo käynnissä. Myös OKM:n ja STM:n kärkihanke taiteen prosenttiperiaatteen laajentaminen sekä Taiteen edistämiskeskuksen taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma olivat käynnistyneet. Taiku2-yhteistyöryhmän toimeksiannon mukaisesti yksi sen tehtävistä oli kehittää terveyttä ja hyvinvointia edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa niin, että se integroituu osaksi eri hallinnonaloja. Luontevasti ryhmän yhdeksi konkreettiseksi tehtäväksi muotoutuikin kulttuurihyvinvoinnin vieminen vahvemmin mukaan silloin valmistelussa olleeseen maakunta- ja sote-uudistukseen.

rahoittaa Stockholms läns länsting (Region Stockholm). Norjassa puolestaan toimii Nasjonalt Kompetansesenter for kultur, helse og omsorg. <https://kulturoghelse.no/>.

¹⁹ <https://www.artshealthandwellbeing.org.uk/appg-inquiry/>

²⁰ Keskus on perustettu ja se on aloittanut toimintansa vuonna 2018, ks. <https://www.culturehealthandwellbeing.org.uk/>

3.2.1 Vaikuttaminen suunnitteilla olleeseen maakunta- ja sote-uudistukseen

Vaikka kulttuurin hyvinvointivaikutukset ovat viime vuosina saaneet enemmän julkisuutta, asiassa on edelleen paljon oppimista ja kehittämistä. Eri hallinnonaloilla on erilaisia toimintakulttuureita ja on tarvittu mm. hallintokulttuurien yhteensovittamista ja keskeisten käsitteiden molemminpuolisen ymmärryksen lisäämistä. Usein toiminta on jäänyt myös määräaikaisten hankkeiden varaan, jolloin toiminta ei ole juurtunut. Juurtuminen osaksi sote- ja kulttuurisektorin vakituista toimintaa mahdollistaisi toiminnan strategisen ja pitkäjänteisemmän kehittämisen.

Terveyttä ja hyvinvointia edistävästä taide- ja kulttuuritoiminnasta puuttui selkeä valtakunnan tason ohjeistus maakunta- ja sote-uudistuksen alkuvaiheessa. Tuolloin maakunnissa ja kunnissa oltiin jo kuitenkin laadittu ohjeistuksia maakunta- ja sote-uudistukseen valmistautumiseksi monilla muilla terveyttä ja hyvinvointia edistävillä toiminnanaloilla kuten liikuntaan, ravitsemukseen sekä lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyen. Osassa kuntia oli jo kehitetty hyviä kulttuurihyvinvoinnin toimintamalleja ja hallinnonalojen yhteistä taloudellista sitoutumista toimintaan. Nämä toimivat mallit ovat edelleen käytettävissä niin nykyisessä kuin tulevaisuudessakin sote-rakenteissa ylläpitämään ja vahvistamaan sosiaali- ja terveyspalvelujen ja kunnan kulttuuritoimen sekä kolmannen sektorin välistä yhteistyötä.

Taiku2-yhteistyöryhmän maakunta- ja sote-uudistukseen liittyvässä vaikuttamistyössä päädyttiin tekemään yhteistyötä Taiteen edistämiskeskuksen kehittämishankkeen ja Taideyliopiston koordinoiman ArtsEqual -hankkeen kanssa, koska näiden hankkeiden tavoitteet olivat samansuuntaiset. Yhteistyöryhmän työssä pyrittiin kiinnittämään kulloinkin ajankohtaisiin sote-valmistelun asioihin ja saamaan kulttuurihyvinvointi osaksi uudistuksen valmistelua sekä kuntien hyvinvoinnin edistämisen tehtävää. Kulttuurihyvinvointi haluttiin saada osaksi sosiaali- ja terveyspalveluiden ohjausta ja järjestämistä. Maakunta- ja sote-uudistuksesta vastuussa olleiden valmistelijoiden kanssa käytiin keskusteluja ja haettiin yhteistä ymmärrystä sille, minkä muotoisena ja mihin ohjeistusten kohtiin kulttuurihyvinvointi lisättäisiin.

Taiku2-yhteistyöryhmä piti sille asetettujen tavoitteiden ja tehtävien toteutumisen kannalta keskeisenä, että

- kulttuurihyvinvointi on mukana sote-palvelujen järjestämistä ja rahoittamista ohjaavissa asiakirjoissa. Näin kulttuurihyvinvointi on tulevaisuudessa pysyvä osa sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, kuten liikunta ja ravitsemuskin ovat.

- Maakuntien ja kuntien kanssa käytävässä muussa vuoropuhelussa on ollut myös tärkeää nostaa keskusteluun kulttuurihyvinvointi, jotta ymmärrys toiminnan vaikuttavuudesta ja tieto toiminnan tuottamisen tavoista lisääntyy.
- Kulttuurihyvinvointi tulee järjestelmällisesti huomioida eri hallinnon tasojen ohjeistuksessa ja yhteistyössä. Tämä muodostaa kulttuurihyvinvoinnin hallinnollisen tukirakenteen ja laajan eri hallinnon alojen välisen, poikkisektorisen työkentän. Ministeriöillä tulee olla yhteinen näkemys tukiessaan eri tahoja kuten kuntia ja sosiaali- ja terveystalouden järjestäjiä.

Yllämainittuja tavoitteita toteuttaakseen yhteistyöryhmä tuotti tekstejä maakuntia ohjaaviin asiakirjoihin. Yhteistyöryhmä laati myös muistilistan maakuntien sote-valmistelijoille ja kuntien hyvinvointivastaaville terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan integroimisesta osaksi sote-palveluita ja hyvinvoinnin edistämistä²¹.

Yhteistyöryhmä piti myös yhteyttä maakuntien kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijoihin ja maakuntien sote-valmistelijoihin kartoittaen niitä valmistelun vaiheita, joissa kulttuurihyvinvointi tulisi ottaa huomioon. Keskusteluja käytiin erityisesti Varsinais-Suomen, Pirkanmaan, Etelä-Pohjanmaan, Etelä-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon maakuntien kanssa. Keskusteluissa nousivat esiin ne asiat, joissa maakunnat tarvitsivat lisää tietoa ja tukea valmisteluun.

Vaikka edellä mainittu uudistus sellaisenaan peruuntui, ei tehty työ mene hukkaan. Se toimii hyvänä pohjana, kun jatkossa suunnitellaan sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistä. Lisäksi kuntien kulttuuritoimintalain uudistamisen yhteydessä pohdittiin kulttuurihyvinvoinnin asemaa osana kuntien kulttuuritoimintaa. Maaliskuun ensimmäisenä päivänä 2019 voimaan tulleen lain yhdeksi tavoitteeksi asetettiin vahvistaa väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä kulttuurin ja taiteen keinoin. Lisäksi kulttuurihyvinvointi on viety kunnille suunnattuun TEAviisari-tiedonkeruun sisältöihin Kulttuuri TEA -hankkeessa.

²¹ Ks. esim. https://alueuudistus.fi/documents/1477425/4248937/tietokortti_hyvinvointia-ja-kulttuuria-edistävä-taide-ja-kulttuuri-toiminta_final.pdf/992114c3-7c20-4d52-97c2-01222bcf2c6b/tietokortti_hyvinvointia-ja-kulttuuria-edistävä-taide-ja-kulttuuri-toiminta_final.pdf.pdf ja <https://alueuudistus.fi/kulttuurihyvinvointi>

3.2.2 Alueellinen kehittämistyö kärkihankkeessa

Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen Kärkihankkeen kehittämisavustukset jaettiin Taiken kautta kärkihankkeen toteutusta ohjaavan asiantuntijatyöryhmän linjausten mukaisesti. Kärkihankkeessa rahoitettiin vuosina 2016–2018 Taiken kautta kolmenlaisia kokonaisuuksia: 1) kulttuurin käyttöä sotessa lisääviä yhteistyömalleja kolmannen sektorin ja kuntien välillä, 2) vaikutusnäkökulmaa painottaen hankkeita, jotka tuottaisivat tietoa toimintamalleista ja pullonkauloista 3) maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun sekä kulttuurin ja soten yhdyspintojen tunnistamiseen keskittynyttä työtä. Avustusta jaettiin 1,3 miljoonaa euroa yhteensä 14 hankkeelle. Maakuntia on ollut mukana hankkeissa yhteensä 15. Kuntia on hankkeiden vaikutusalueella yhteensä yli 100.

Taiku2-yhteistyöryhmässä keskusteltiin rahoitusta saaneista hankkeista ja pohdittiin, millaisia toimenpiteitä tulisi tehdä kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi. Kärkihankkeen ajan Taike koordinoi rahoitusta saaneiden toimijoiden verkostoa, jossa rakennettiin pysyviä malleja ja käytäntöjä taiteen saatavuuden ja saavutettavuuden lisäämiseksi soteen. Verkosto on yhdessä rakentanut toimintoja siten, että taidepalveluiden hankkiminen soteen onnistuisi jatkossa mahdollisimman helposti.

Yhteistyöryhmä on seurannut kehittämishankkeiden etenemistä säännöllisesti osana kokouksiaan. Taike on kutsunut hanketoimijat koolle 2–4 kertaa vuodessa keskustelemaan ajankohtaisista asioista ja tekemään ehdotuksia hyvinvointia ja terveyttä edistävän taidetoiminnan vakiinnuttamiseksi. Lisäksi verkostolla on oma Facebook-ryhmä, jossa on jaettu tietoa työhön liittyvistä ratkaisuista ja malleista.

CASE: KULTTUURISOTE

Kulttuurisote oli kuuden maakunnan kumppanuushanke, jossa mallinnettiin, miten taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut saadaan mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseen. Hanke toimi sote- ja maakuntauudistuksen valmistelutyön tukena nostaen keskusteluun kulttuurihyvinvoinnin ja asiakkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumisen osana sote-palveluja tai niihin liittyvillä yhdyspinnoilla. Kulttuurisotessa mukana olivat Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa, Varsinais-Suomi, Kymenlaakso, Pohjois-Savo ja Pirkanmaa. Hanketta koordinoi Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri.

CASE: JAKKARA-HANKE

Jakkara-hankkeessa Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri (Eksote) lähti toteuttamaan alueelle asiakaslähtöistä kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa, joka juurruttaa taiteen ja kulttuurin osaksi Eksoten ja kuntien rakenteita. Kulttuurihyvinvointia sovitettiin hankkeen myötä osaksi alueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, ehkäiseviä palveluita, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita sekä pitkäaikaista hoitoa. Asiakkaista itsestään lähtevä toiminta lisää osallisuuden kokemusta, mikä kannustaa edelleen aktiivisuuteen ja lisää hyvinvointia.

CASE: VUOKSI-HANKE

Kärkihankkeen edetessä osa kunnallisista hankkeista laajeni suuremmiksi yhteistyöhankkeiksi rakenteiden muuttuessa. Näin kävi myös Lahden kaupungin Vuoksi-hankkeelle, jonka toiminnasta tuli osa Päijät-Hämeen sote-palveluja. Hankkeen tavoitteena oli ratkaista ne haasteet, jotka ovat olleet esteenä taiteilijan palkkaamiseen sosiaali- ja terveyspalveluihin. Hankkeessa yksi taiteilija palkattiin kaupungin hallintoon ja seitsemän kentälle erilaisiin sote-yksiköihin tekemään taiteellista työtä. Hankkeen päätyttyä osa taiteilijoista vakinaistettiin Päijät-Hämeen sote-palveluiden palvelukseen, mukaan lukien hallinnossa toiminut taiteilija.

CASE: AILI-VERKOSTO

AILI on kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkostohanke, johon osallistuu kolmetoista kuntaa: Helsinki, Espoo, Vantaa, Pukkila, Turku, Tampere, Kouvola, Seinäjoki, Jyväskylä, Vaasa, Kuopio, Oulu ja Rovaniemi. Hanke lujittaa yhteistyötä niin kuntien välillä kuin sosiaali- ja terveystoimen ja kulttuuritoimen välillä kunnissa. Yksi hankkeen pääteemoista on kehittää kulttuuriseen vanhustyöhön hallintomalleja ja -muotoja, jotka auttavat integroimaan taiteen, kulttuurin ja luovuuden sosiaali- ja terveyspalveluihin. AILI-verkosto pyrki osaltaan vaikuttamaan siihen, että sote-palveluiden kehittämisessä otetaan huomioon myös kulttuurinen vanhustyö.

3.2.3 Kulttuurin TEAviisari

Osana taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanketta ja Taiku2-työtä käynnistettiin ”Kulttuuritoiminta kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäjänä – ’Kulttuuri TEA’” –hanke, jossa kehitetään kuntien kulttuuritoimintaan liittyviä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimintaa kuvaavia indikaattoreita. Työ on osa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmää, jonka tehtävänä on kuvata kunnan toimintaa väestönsä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä terveyserojen kaventamiseksi kaikilla keskeisillä hallinnonaloilla²².

²² Ks. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index> .

Tämä tiedontuotannon ja tietovarannon kehittäminen liittyy olennaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiaan 2025 sekä Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä -raportin suuntaviivoihin ja niiden toimeenpanoon. Hanke liittyy myös uuteen kuntien kulttuuritoiminnasta annettuun lakiin.

Hankkeen tarkoituksena on kehittää kuntien kulttuuritoimintaan liittyvät hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimintaa kuvaavat indikaattorit TEAviisari-verkkopalvelussa raportointia varten. Ensimmäinen raportointi tapahtuu kevään 2019 tiedonkeruussa. Indikaattorien kehittämisellä edistetään kuntien kulttuuritoiminnan sekä taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia toiminnan toimintaedellytyksiä. Kuntien johdolle tuotettava tieto antaa kokonaisnäkemyksen kunnan tilanteesta sekä selkeän tiedolla johtamisen perustan. Tiedon avulla johto voi suunnata voimavaroja ja toimenpiteitä sekä seurata niiden kehittymistä. Hankkeessa tuotettua tietoa käytetään johtamisen välineenä myös valtakunnallisella ja alueellisella tasolla.

3.2.4 Kaikukortti-toimintamalli

Kaikukortin valtakunnallinen toimintamalli on yhteiskehitetty espoolaisten, kainuulaisten ja valtakunnallisten sosiaali-, terveys- ja kulttuurialan toimijoiden sekä Kaikukortin kohderyhmän kanssa vuosina 2014–2015. Toimintamalli sitoo Kaikukortti-verkoston sote- ja kulttuurialan toimijat yhteisiin tavoitteisiin ja ratkaisuihin osallisuuden, hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Kaikukorttia on alusta asti kehitetty valtakunnalliseksi palveluksi, jonka kiinnostuneet kunnat, kaupungit ja maakunnat voivat halutessaan ottaa käyttöön yhteistyössä Kulttuuria kaikille -palvelun kanssa.

Kaikukortin tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta ja tiukassa rahatilanteessa olevien nuorten, aikuisten ja perheiden mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään. Kaikukorttia jakavat sosiaali- ja terveysalan julkiset ja kolmannen sektorin toimijat omille tiukassa rahatilanteessa oleville asiakkailleen. Kortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja ja kurssipaikkoja Kaikukortti-verkostoihin kuuluviin kulttuuripalveluihin ja kansalaisopistoihin. Kortti toimii ristiin eri alueiden välillä ja sen lähtökohtana on oikeus osallistua samaan yleiseen kulttuuritarjontaan, johon muutkin osallistuvat. Kaikukortilla saatavia palveluita ei siis ole suunniteltu tai räätälöity erityisesti kortin kohderyhmälle, eikä niitä tuoteta osana sote-palveluja. Toimintamalliin kuuluu myös ”yhteisön” Kaikukortti, jonka tarkoituksena on kannustaa kortin jakajia järjestämään pienryhmäkäyntejä ja osallistumaan kahdestaan asiakkaan kanssa.

Kulttuuritoimijat ovat toistaiseksi mukana Kaikukortissa good will -periaatteella, mutta saavat halutessaan asettaa näytösiltakohtaisen yhteisesti sovitun ylärajan Kaikukortti-asiakkaiden määrälle. Kortin haltijoille ei kuitenkaan varata kiintiötä. Sote-toimijat eivät toistaiseksi maksa mahdollisuudestaan jakaa Kaikukorttia asiakkailleen.

Pino pahvisia kortteja ja esitteitä Kaikukortin jakajan pöytälaatikossa on käyttöliittymä, joka on saanut palautetta helppoudestaan. Korttia jaetaan matalalla kynnyksellä eikä erillisiä todistuksia tuloista kysytä. Kaikukorttiin liittyvien kyselytutkimusten mukaan on kuitenkin vielä matkaa siihen, että kortin jakajat kertoisivat kaikille kortin kohderyhmään kuuluville asiakkailleen mahdollisuudesta saada Kaikukortti²³. Olemme murros-vaiheessa, jossa kulttuuri on vasta astumassa vahvemmasi osaksi sosiaali- ja terveyskentän työmenetelmiä. Kaikukortin vuoden 2018 Talentia Hyvä käytäntö -kilpailun voitto oli yksi tärkeä askel kohti kulttuurin kotiutumista sote-alan käytäntöihin. Ihannelilanteessa Kaikukortti-verkosto toimii alustana ja inspiraationa myös muulle sote- ja kulttuurialan väliselle yhteistoiminnalle ja -työlle. Toiminnan yhtenä tavoitteena on luoda sosiaali- ja terveysalan sekä kulttuurialan välille myönteistä asennetta ja valmiuksia yhteistyöhön.²⁴

Kunta- ja valtionhallinnon kannalta Kaikukortti ja vastaavat työkalut ovat keinoja ohjata rahoitusta saavia toimijoita huomioimaan palveluissaan ihmisiä, joilla on taloudellisia ja sosiaalisia esteitä kulttuuripalvelujen käyttöön. Toimijoiden minkäänlainen pakottaminen Kaikukortti-verkostoihin ei kuitenkaan ole millään lailla kestävä ratkaisu. Mahdolliset rahalliset kannustimet Kaikukortti-verkoston liittymiseen ovat kuitenkin tulevaisuudessa selvitettäviä asioita.²⁵

Opetus- ja kulttuuriministeriö on toistaiseksi rahoittanut Kaikukortin levittämisen ja kehittämistyötä huolimatta siitä, että kulttuurikenttä on toiminnassa erityisesti antavana osapuolena ja good will -periaatteella. Tulevaisuudessa on tärkeää, että myös sosiaali- ja terveysministeriö alkaa tukea kortin levittämistä ja kehittämistä, sillä sosiaali- ja terveysministeriön toimiala on Kaikukortin suurin edunsaaja.

²³ Haataja 2016; 2018a; 2018b.

²⁴ Kaikukortti on levinnyt neljässä vuodessa käyttöön tai kokeiluun 16 kuntaan (pilotti-kaupunki Espoo, pilottimaakunnan Kainuun kunnat, Lappeenranta, Savonlinna, Karkkila, Oulu, Kemi, Kempele ja Lohja). Kaikukortti-kokeilua vuodelle 2019 valmistellaan parhaillaan (tilanne 22.2.2019) 15 kunnassa (Tornio, Kauniainen, Keski-Pohjanmaan kaikki kunnat sekä Kruunupyö, Vaasa sekä Järvilakeuden alue eli Kauhava, Lappajärvi ja Evijärvi). Vuonna 2017 esimerkiksi Espoossa jaettiin yhteensä 1481 korttia ja korteilla tehtiin 1 956 hankintaa. Kortinhaltijoista keskimäärin 36 % käytti korttiaan. Kainuussa korttia jaettiin vuonna 2017 839 ja korteilla tehtiin 926 hankintaa. Kainuulaisista kortinhaltijoista keskimäärin 32 % käytti korttiaan vuonna 2017.

²⁵ Ks. www.kulttuuriakaikille.fi/kaikukortti ja www.facebook.com/kaikukortti.

3.3 Kulttuuri, taide ja työelämän kehittäminen

Yhä useampi suomalainen työpaikka on avannut ovensa taiteelle. Ei kuitenkaan enää sen perinteisessä muodossa – ostetaan taidetta seinille tai tilataan design-suunnittelija taloon – vaan uudenlaisessa rohkeassa lähtökohdassa tavoittaa taiteella työntekijöitä ja parantaa näin työntekijöiden työhyvinvointia. Työhyvinvoinnin käsitteellä tarkoitetaan kirjallisuudessa monia erilaisia lähtökohtia. Yhteistä erilaisten tutkimussuuntausten tavoille määritellä työhyvinvointia ovat fyysiset, emotionaaliset, mentaaliset ja sosiaaliset aspektit. Nämä tekijät tulevat merkityksellisiksi, kun niitä tarkastellaan taidelähtöisen ajattelun kautta. Taide ja erityisesti taidelähtöinen työskentely työyhteisöissä nähdään yleensä toiminnaksi, joka pyrkii saamaan aikaan muutoksia. Muutos-
tarpeet voivat kohdistua organisaatioiden kehittämiseen, vuorovaikutustaitoihin, kuten myös hyvinvoinnin ja terveyden kysymyksiin. Toiminnan tavoitteena ei ole tehdä taidetta sen päämäärätietoisessa tai laadullisessa merkityksessä, mutta toiminta pohjautuu kuitenkin ensisijaisesti ammattitaiteilijoiden toteuttamaan työskentelyyn. Se voi toteutua myös niin, että työntekijä omassa työssään käyttää työtä rikastuttavia taidelähtöisiä menetelmiä.

3.3.1 Taiteen ja kulttuurin vaikutuksista työhyvinvointiin

Tutkimuksessa on todettu, että työyhteisöissä toteutetuilla taideinterventioilla on myönteisiä vaikutuksia organisaatiotaitoihin ja yhteistyöhön, johtajuuteen sekä työntekijöiden itsensä kehittämiseen.²⁶ Organisaatiotason tutkimuksissa keskitytään yleensä tarkastelemaan, miten taidelähtöisellä toiminnalla kehitetään organisaatiota tai sen osia. Kehittäminen tukee työntekijöiden sosiaalista hyvinvointia. Taidelähtöisellä kehittämisellä ajatellaan olevan suuriakin epäsuoria taloudellisia vaikutuksia, mistä on yksittäistä näyttöä.²⁷

Kansainvälisten tutkimusten mukaan työpaikan järjestämään taidetoimintaan osallistuminen on yhteydessä erityisesti työntekijöiden psyykkiseen terveyteen. On koottu näyttöä taidetoiminnan vaikutuksista terveydenhuoltoalan työntekijöiden stressin ja uupumusoireiden vähenemiseen, hyvinvoinnin kohenemiseen ja suoriutumiseen työssä.²⁸ Kuntatyönantajat ovat Ruotsissa saavuttaneet kustannussäästöjä, kun työntekijöiden sairauspoissaolot ovat vähentyneet taiteilijaresidenssitoiminnan yhteydessä.²⁹ Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan työpaikoilla tarjotuilla kulttuuriaktivitee-

²⁶ Artlab 2009; Berthoin Antal 2013; van den Broeck ym. 2008; Robinson & Dix 2007.

²⁷ Breton Antal & Strauss 2013; Schiuma 2011.

²⁸ Wilson ym. 2016.

²⁹ Areblad 2009.

teilla oli yhteyksiä työntekijöiden masennus- ja uupumusoireiden vähäisempään esiintymiseen.³⁰ Samoin Ruotsissa verrattiin taideperustaiseen kehittämisohjelmaan ja tavanomaiseen johtajuuden kehittämisohjelmaan osallistuneiden johtajien ja esimiesten ohjelmasta saamia mielenterveydellisiä hyötyjä. Taidelähtöiseen toimintaan osallistuneiden henkilöiden saamat hyödyt osoittautuivat paremmiksi ja pitkäkestoisemmiksi. Liettualaisessa sairaalassa tutkittiin työpaikalla järjestettyjen maalaustuokioiden vaikutuksia hoitohenkilökunnan hyvinvointiin. Toiminnalla oli monia vaikutuksia: se esimerkiksi lisäsi työntekijöiden energisyyttä ja elinvoimaisuutta, vähensi väsymystä ja edisti emotionaalista hyvinvointia.³¹ Lounastauon yhteydessä toteutettu vierailu taidegalleriaan laski Lontoon Cityssä työskentelevien toimistotyöntekijöiden stressitasoa sekä koettuna että syljen kortisolitasosta mitattuna.³²

Osallistavan taidetoiminnan vaikutuksia työn piirteiden ja työolosuhteiden muokkaamiseen on tutkittu jo useissa tutkimuksissa.³³ Työpaikalla toteutetun osallistavan taidetoiminnan on osoitettu mm. laajentavan työntekijöiden näkökulmia omasta työstään, kannustavan kokeilemaan ja kehittämään uudenlaisia työtapoja, poistumaan tavanomaiselta mukavuusalueeltaan ja hyödyntämään erilaisia työmetodeja osana työarkeaan.³⁴ Osallistava taidetoiminta työpaikoilla on myös syventänyt yhteistyötä ja lisännyt sen määrää sekä kannustanut aloittamaan yhteistyötä sellaisen henkilöiden kesken, jotka eivät muutoin olisi työskennelleet yhdessä. Toiminta on myös yhteydessä parempaan ilmapiiriin työyhteisössä. Sen sijaan osallistavaan taidetoimintaan pohjautuvia kehittämisinterventioita, joilla innostettaisiin muokkaamaan työn piirteitä ja työolosuhteita, on toistaiseksi tutkittu hyvin vähän.³⁵

3.3.2 Keinoista, menetelmistä ja merkityksistä

On syytä erotella toisistaan työympäristöön, työyhteisöön ja itse työhön vaikuttavat keinot ja menetelmät edistettäessä työhyvinvointia taiteen avulla tai taidelähtöisillä menetelmillä. Kulttuuripalvelujen käytön edistäminen maksettujen pääsylippujen tai kulttuurisetelien avulla on jo melko vakiintunut käytäntö monella työpaikalla. Taiteen ja taidelähtöisten menetelmien näkeminen ryhmäytymistä ja omistautumista lisäävinä johtamisen välineinä on melko harvinaista. Sen sijaan julkisuudessa olleiden esimerkkien innoittamina esteettisesti miellyttävään ja luovuutta lisäävään ympäristöön on

³⁰ Theorell ym. 2013, Romanowska ym. 2011.

³¹ Karpavičikūtė & Macijauskienė 2016.

³² Clow & Fredhoi 2006.

³³ Berthoin-Antal & Strauß 2013.

³⁴ Berthoin-Antal & Strauß 2016.

³⁵ Liikanen 2013.

alettu kiinnittää enemmän huomiota. Taidelähtöisten menetelmien käyttö organisaation kehittämisessä ja luovuuden lisäämisessä on sen sijaan edelleen muutamien edelläkävijäryitysten varassa.

Puhuttaessa taiteen merkityksestä työhyvinvoinnille on tärkeää erottaa toisistaan toisaalta taide ja taidelähtöisen menetelmät ja toisaalta luovuus. Viimeksi mainittu on jostakin, jota työntekijä tarvitsee joka päivä työssään – ensin mainittu voi tarjota siihen mahdollisuuksia ja työvälineitä. Taiteen mahdollisuudet työhyvinvoinnin parantajana ja lisääjänä toteutuvat oikeastaan kahta kautta. Yhtäältä taiteen kokeminen ja tekeminen työkontekstissa lisää sitoutumista sekä ryhmäytymistä ja toisaalta antaa välineitä työn merkityksellisyyden löytämiseen ja oman luovuuden toteuttamiseen. Työn tuottavuuden kannalta taidelähtöiset menetelmät tarjoavat mahdollisuuden murtaa vanhoja toimintamalleja ja tavoitella uusia, yksilön hyvinvointia tukevia ja luovuudesta kumpuavia innovaatioita.

3.4 Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta osana koulutusta

3.4.1 Yleissivistävä koulutus ja varhaiskasvatus

Yleissivistävän koulutuksen ja varhaiskasvatuksen perusteita on uudistettu kattavasti vuodesta 2012 lähtien. Lukiokoulutuksen opetussuunnitelmauudistus on käynnistynyt vuonna 2018 ja uudet opetussuunnitelmat otetaan käyttöön elokuussa 2021. Kaikkien uusien opetussuunnitelmien perusteissa määritellään tavoitteet eri näkökulmista rakentuvalle laaja-alaiselle osaamiselle. Esimerkiksi perusopetuksessa laaja-alaisen osaamiseen sisältyy omina osa-alueinaan kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu ja itsestä huolehtiminen ja arjen taidot. Tavoitteena on rakentaa toimintakulttuuria, joka edistää oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestäväää elämäntapaa. Oppilas on aktiivinen toimija ja oppiminen nähdään erottamattomana osana ihmisenä kasvua ja hyvän elämän rakentamista.

Kulttuurikasvatusta on kehitetty yleissivistävässä koulutuksessa pitkäjänteisesti vuosikymmenien ajan. Kulttuurikasvatussuunnitelma on perusopetuksessa paikallista opetussuunnitelmaa täydentävä suunnitelma. Sen laatiminen on koulutuksen järjestäjälle vapaaehtoista, ja sitä kehitetään paikalliseen taide- ja kulttuuritarjontaan perustuen. Kulttuurikasvatuksen monenlaisia menetelmiä ja malleja yhdistää erilaisten työtapojen ja oppimisympäristöjen hyödyntäminen.

Taiteen perusopetus mahdollistaa pitkäjänteisen ja tavoitteellisesti etenevän eri taiteenalojen opiskelun varhaislapsuudesta aikuisikään. Uudet taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmat otettiin käyttöön elokuussa 2018. Opetuksella edistetään taidesuhteen kehittymistä ja elinikäistä taiteen harrastamista. Opetus kehittää kullekin taiteentalalle ominaista osaamista ja antaa valmiuksia hakeutua asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen. Opetuksessa vahvistetaan oppilaan omaehtoisen ilmaisun, tulkinnan ja arvottamisen taitoja. Opinnot tukevat oppilaiden luovan ajattelun ja osallisuuden kehittymistä. Taiteen perusopetus vahvistaa oppilaiden identiteettin rakentumista ja kulttuurisen lukutaidon kehittymistä. Taideopiskelu antaa itseluottamusta ja valmiuksia ilmaista itseään sekä kehittää kykyä ratkaista ongelmia.

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista.

Vapaassa sivistystyössä korostuvat omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. Noin kolmasosa opetuksesta on kulttuuriin liittyvää. Kansalaisopistot järjestävät laajasti myös taiteen perusopetusta. Vuoden 2018 alusta alkanutta uutta koulutustehävää varten laaditussa maahanmuuttajille tarkoitettussa lukutaitokoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksessa annetaan yhteiskuntataitoihin ja kulttuurintuntemukseen liittyvät tavoitteet ja keskeiset sisältöalueet. Hallituskauden aikana valtionavustusten tavoitteena on ollut lisätä maahanmuuttajien kotoutumista myös kulttuurintuntemuksen ja siihen liittyvän koulutuksen välityksellä.

CASE KULTTUURIVOLTTI

Kulttuurikasvatussuunnitelmien toteuttamista on viime vuosina edistetty erityisesti Kulttuurivoltti-hankkeella³⁶ (2015–2016). Hankkeessa tuotettu työkalu ja koulutuskierros aktivoivat kuntia laatimaan kulttuurikasvatussuunnitelmia paikalliseen taide- ja kulttuuritarjontaansa perustuen vuonna 2014 julkaistun Lastenkulttuuripoliittisen ohjelmaehdotuksen mukaisesti. Hanke on myös innostanut koulut ja taide- ja kulttuuritoimijat yhteistyöhön lukuisissa uusissa kunnissa. Tällä hetkellä voimassa oleva kulttuurikasvatussuunnitelma on noin kolmasosassa Suomen kunnista. Kulttuurivoltti voitti merkittävän EU:n ja Europa Nostran kulttuuriperintöpalkinnon vuonna 2018.

³⁶ Ks. <https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/kulttuurivoltti/> ja <http://kulttuurikasvatussuunnitelma.fi/>

3.4.2 Taide ja kulttuuri sosiaali- ja terveysalan ammatillisen koulutuksen perusteissa

Ammatillisen peruskoulutuksen perusteiden päivittämisen taustalla on ollut työn muuttuminen. Koulutuksen tulee vastata muuttuneisiin työelämän vaatimuksiin. Hoitotyöhön on tullut mukaan mielekkään elämän edistäminen ja toiminnalliset menetelmät. Ne kattavat niin liikunnan, taiteen soveltamisen, kulttuurin kuin luonnon hyödyntämisen asiakastyössä.³⁷ Tutkinnon perusteiden suunnittelussa hyödynnetään koulutuksen ennakointia. Ennakointiraporteissa korostuvat lisääntyvä tarve palveluohjaukseen, teknologian käyttöön, vuorovaikutusosaamiseen ja yksilöllistämiseen.

Myös ammatillisen koulutuksen reformi on lisännyt ammatillisen pätevyyden kartuttamisen tapoja. Ammatillisen perustutkinnon opiskelija suorittaa ammatillisten tutkinnon osien tukena yhteisiä tutkinnon osia, joista viestinnän ja vuorovaikutusosaamisen osana on taidetta ja luovaa ilmaisua. Yhteiset tutkinnon osat tukevat ammatillisen osaamisen kasvua ja kehittymistä. Ammatilliset ja yhteiset tutkinnon osat muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden.

Työelämällä on vahva osuus koulutuksessa ja osaamisen saavuttamisessa. Sosiaali- ja terveysalan työtehtävissä käytetään erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Tavoitteena on, että tutkinnon suorittanut edistää asiakkaiden hyvinvointia kokonaisuutena huomioiden taiteen ja kulttuurin merkityksen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukena.

CASE TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT LÄHIHOITAJAOPINNOISSA STADIN AMMATTIOPISTOSSA³⁸

Toiminnallisuus on vahvassa nousussa ammattiaineissa ja sen merkitys on vahvistunut. Tarvitaan mielekasta tekemistä kaikille, ei pelkästään perushoitoa. Toiminnallisten menetelmien avulla tämä toteutuu. Lähihoitajakoulutuksessa toiminnalliset menetelmät tarkoittavat poikkitaiteellista monialaista yhteistyötä mukaan lukien musiikki, kuvataide, liikunnalliset aktiviteetit ja draama.

Kyseisiä taide- ja taitoaineita yhdistetään projekteissa, jotka toteutetaan työpaikoilla, kuten päiväkodeissa, vammaistyön yksiköissä sekä ikääntyneiden hoidon ja huolenpidon yksiköissä. Johdantotunneilla opiskelijat perehtyvät kunkin taide- ja taitoaineen menetelmiin ja suunnittelevat toteutusta pienryhmissä perehdyttyään ensin vierailukäynnillä kyseiseen työpaikkaan ja siellä oleviin asiakkaisiin. Suunnitelmissa tulisi käyttää toiminnallisia menetelmiä laajasti.

³⁷ Ks. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/3689879/reformi/tiedot>
Kokeile eri ohjelmia, jos linkki ei avaudu.

³⁸ Kirjoittaja lehtori Marjatta Karkkulainen, Stadin ammattiopisto.

3.4.3 Ammattikorkeakoulut kulttuurihyvinvointialan kouluttajina ja kehittäjinä

Ammattikorkeakoulut ovat viime vuosina profiloituneet voimakkaasti hyvinvointia ja terveyttä edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan sekä siihen liittyvän koulutuksen ja toimintaedellytysten kehittäjänä. Kokoavana käsitteenä muodostuvasta uudesta alasta käytetään yhä useammin käsitettä kulttuurihyvinvointiala. Kulttuurihyvinvointialalla rakennetaan ja sovelletaan eri taiteenalojen ja sosiaali- terveys- ja hyvinvointialojen yhteistyöstä syntyviä sisältöjä, palveluita ja menetelmiä sekä näihin kytkeytyvää tietoa ja tutkimusta. Lisäksi mahdollistetaan päätöksentekoa ja resursointia, jonka ytimessä on ihmisen merkityksellinen toiminta taiteessa, taiteena ja taiteen parissa; ihminen kulttuurisena olentona³⁹.

Valtakunnallisena TAIKU-kotipesähankkeena toiminut Taikusydän-yhteyspiste on käynnistänyt koulutusorganisaatioiden ja alan kouluttajien tarpeeseen perustuen yhteistyöfoorumia kulttuurihyvinvointialan koulutuksen vahvistamiseksi. Verkostomainen yhteistyö koetaan tärkeäksi, sillä alan koulutus on hajanaista ja vasta muotoutumassa suomalaisissa korkeakouluissa. Osaamista on karttunut lukuisten hankkeiden myötä myös kolmannen sektorin toimijoille, yksittäisille freelance-kouluttajille ja pienyrityksille, jotka tarjoavat alan koulutustuotteita. Koulutuksen hajanaisuus luo tarpeen selvittää ja kartoittaa tarkemmin kulttuurihyvinvointialaan liittyviä koulutuksia eri koulutusasteilla ja koulutussektoreilla. Tarvitaan ajantasainen tilannekuva monialaisen koulutuksen rakenteista ja sisällöistä toisen asteen koulutuksessa, BA- ja MA-tasoisessa korkeakoulutuksessa, jatko-opintotasoisessa koulutuksessa sekä osana täydennyskoulutuksia.

Kulttuurihyvinvointialaan liittyvät koulutussisällöt vaihtelevat oppilaitoksittain ja koulutusaloittain. Esimerkiksi Turun ammattikorkeakoulun soveltavan taiteen ja luovan tuottajan YAMK-koulutuksissa suuri osa opiskelijoiden opinnäytetyö-kehittämishankkeista on liittynyt kulttuurihyvinvointialaan. Myös sosiaalialan koulutuksissa toiminnalliset ja luovat menetelmät ovat tyypillisiä kulttuurihyvinvointialaan liittyviä sisältöjä, joita tulee edelleen vahvistaa ja kehittää. Terveysalalla haasteena näyttäytyvät terveysalan tiukkaan säädelyt opintokokonaisuudet, joihin uusien osaamistarpeiden mahdolluttaminen on vaikeaa. Ratkaisumahdollisuutena voisi olla (vapaavalintaisten) koulutusmoduulien kehittäminen osana tutkintoa tai täydennyskoulutuksessa sekä opintokokonaisuuksien tarjoaminen systemaattisesti avoimen ammattikorkeakoulun kautta.

Ajankohtaisena sisältönä kulttuurihyvinvointialan koulutuksessa näyttäytyy opiskelijan taide- ja kulttuurisuhteen tunnistaminen osana omaa osaamista ja ammatti-identiteettiä. Tähän kytkeytyvää osaamista ja vahvuuksia voidaan käyttää osana omaa työtä

³⁹ Ks. esim. <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/>

esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja kasvatusaloilla. Eri alojen opetuksessa hyödynnetään luovia menetelmiä, kuten draamamenetelmien käyttämistä hoitotyön koulutuksessa. Useiden hankkeiden kautta toimivana mallina nähdään myös kouluttaminen ja kannustaminen työparityöhön, jossa esimerkiksi sosionomi ja kuvataiteilija työskentelevät yhdessä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin keinoin.

Kulttuurialoilla ja taiteen ammattilaisten koulutuksessa korostuvat pedagogisen osaamisen merkitys, vuorovaikutustaidot, palvelumuotoilu, asiakaslähtöisyys ja moniammatillisuusosaaminen. Koulutuksessa on tärkeää antaa ohjausta ja näkökulmia siihen, miten taiteilija voi käyttää asiantuntemustaan ja osaamistaan myös muilla yhteiskunnan aloilla kuin kulttuuri- ja taidealalla. Tärkeää on tutkimukseen perustuvan tiedon lisääminen kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä eri alojen ja asteiden oppimateriaaleissa. Kouluttajien osaamisen kehittäminen ja siitä huolehtiminen on keskeistä nopeasti kehittyvällä ja muotoutuvalla alalla.

CASE YHTEISÖMUUSIKON ERIKOISTUMISKOULUTUS

Erikoistumiskoulutus on uusi koulutusmuoto tutkintokoulutuksen ja täydennyskoulutuksen rinnalla. Sen tavoitteena on kehittää ja laajentaa ammatillista osaamista sekä edistää erikoistumista omalla ammattialalla. Erikoistumiskoulutukset suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä työ- ja elinkeinoelämän kanssa. Yhteisömuusikon erikoistumiskoulutusta toteuttavat yhteistyössä kuusi ammattikorkeakoulua: Jyväskylän ammattikorkeakoulu (koordinaattori), Centria ammattikorkeakoulu, Savonia ammattikorkeakoulu, Turun ammattikorkeakoulu⁴⁰, Tampereen ammattikorkeakoulu ja Metropolia Ammattikorkeakoulu. Jokaisella ammattikorkeakoululla on oma profiilinsa. Esimerkiksi Turun ammattikorkeakoulussa keskitytään muusikon työhön sairaala- ja hoivaympäristöissä.

CASE KULTTUURI – JA TAIDETOIMINTA HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ (YLEMPI AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO), HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU

Vuonna 2016 käynnistyneen koulutuksen⁴¹ tavoitteena on vahvistaa kulttuuri- ja taidetoiminnan asiantuntijaosaamista hyvinvointiin liittyvillä toimialoilla ja sektoreilla. Tavoitteena on myös tietojen ja taitointensiivisen osaamisen syventäminen ja laajentaminen sekä toimintojen ja palvelujärjestelmien systemaattinen kehittäminen. Koulutus antaa opiskelijalle valmiudet vastata kulttuuri- ja taidetoimintaan liittyvien palvelujen ja ekosysteemin kehittämisestä hyvinvointialalla sekä toimia kulttuuri- ja taidetoiminnan asiantuntijana. Koulutus on yhteinen sosiaali-, terveysalan ja kulttuurialan osaajille.

⁴⁰ <https://www.turkuamk.fi/fi/tyoelamapalvelut/koulutushaku/yhteisomuusikon-erikoistumiskoulutus-muusikkona-sa/>

⁴¹ <https://www.hamk.fi/yamk-tutkinto/kulttuuri-ja-taidetoiminta-hyvinvoinnin-edistajana-ylempi-amk/>

3.4.4 Taiteilijan laajentuva ammattikuva ja muutokset taiteilijoiden korkeakoulutukseen

Uudet käsitykset taiteilijan laajentuneesta ammatillisuudesta pitävät sisällään rajoja rikkovaa moniammatillisuutta ja uusia vaihtoehtoisia taiteilijatyyppejä kuten esimerkiksi taiteilija-käsityöläisen, taiteilija-viihdyttäjän, postmodernin taiteilijan, taiteilija-tutkijan, kulttuuriyrittäjän ja hybriditaiteilijan⁴². Nykyään taiteilijat eivät välttämättä enää työskentele yksinomaan autonomisen taiteen alueella, vaan monilla työ voi ulottua taiteen ja muiden alojen hybrideille rajapinnoille ja moniammatillisiin työryhmiin, joissa he osallistuvat taiteellisella asiantuntemuksellaan, luovuudellaan ja ammatillisilla menetelmillään ratkaisemaan ongelmia ja tuottamaan palveluja tarvelähtöisesti ja tilannekohtaisesti⁴³. Taiteilijan työn laajentuminen sosiaali- ja terveysalan toimintaympäristöihin voidaan nähdä osana tätä laajempaa viimeaikaista hybridisoitumiskehitystä.

Luovuudelle, taideperustaiselle ajattelulle ja taidelähtöisille menetelmille onkin nähtävissä kasvavaa tarvetta työelämän organisaatioissa ja yleisemmin yhteiskunnassa⁴⁴. Luova talous on tuonut muutosta taidealalle, joka on nykyään aikaisempaa moninaisempi ja pirstaleisempi. Tämä muutos on osaltaan aiheuttanut sen, että taidealalla ei ole yhtä vaan lukuisia keskenään ristiriitaisia käsityksiä taiteesta ja taiteilijuudesta⁴⁵. Nyt käytävä keskustelu autonomisen taiteen rajojen puolustamisesta kertoo historiallisesti vakiintuneiden toimintatapojen muutoksesta ja siihen liittyvästä diskurssien välisestä jännitteestä – ts. autonominen taide ja vapaa taiteilija vs. utilitarianistinen ajatus taiteilijasta hyötyä ja hyvinvointia tuottavien asiantuntijapalvelujen tarjoajana muiden toimialojen konteksteissa⁴⁶. Tämän jännitteen ylläpitäminen estää ainakin osaa taiteilijoista näkemästä mielekkäitä työllistymisen mahdollisuuksia, joissa taiteellista osaamista voisi ottaa käyttöön uusilla tavoilla.

Taidealan tutkintokoulutuksiin yliopistoissa sisältyy nykyisellään pääsääntöisesti varsin vähän opintoja, joissa pohditaan taiteilijan mahdollisuuksia hyödyntää erityisosaamistaan taidealan ulkopuolella. Osittain kyse on siitä, että taiteilijaksi kouluttaudutaan harjoittelemalla taiteilijan työssä vaadittavia käytännön taitoja, joiden kehittyminen vie aikaa ja siksi tutkintorakenteeseen on vaikea mahduttaa uusia sisältöjä. Osittain kyse on siitä, että monissa koulutusohjelmissa taiteilijuus ymmärretään edelleen varsin perinteisesti. Tämä on yksi syy sille, miksi taidealan ammatillaiset eivät välttämättä tunnista kaikkia työllistymisen mahdollisuuksia ja työllistyminen taidealalla on heikkoa. Ongelman ratkaisemiseksi tulee kehittää tutkintorakenteita, opetussuunnitelmia ja

⁴² Karttunen 2017; Van Winkel ym. 2012; Abbing 2002.

⁴³ Johansson ym. 2016; Lehtikoinen ym. 2016; Heinsius & Lehtikoinen 2013.

⁴⁴ Nesta 2017; Hautamäki & Oksanen 2011.

⁴⁵ Gielen 2015.

⁴⁶ Lehtikoinen 2018.

opettajien osaamista. Taidealan yliopisto-opinnoissa taiteilijan laajentuva ammattilaisuus tulisi huomioida niin kandidaatin ja maisterin tutkinnoissa kuin tohtoriohjelmassa. Hybridiin taiteilijan työhön erikoistava opintopolku tulisi rakentaa sivuainekokonaisuudesta etenevään maisteritutkinnon jälkeiseen erikoistumiskoulutukseen ja tohtoriopintoihin.

3.5 Tutkimus

Taiteen, kulttuurin, terveyden ja hyvinvoinnin teemoihin linkittyvä tutkimus vastaa osaltaan kysymyksiin siitä, miten 1) kulttuuristen oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen mahdollistaa kulttuurihyvinvoinnin ja mitkä ongelmat nykyisellään estävät sen toteutumisen, 2) miten taide ja kulttuuri voivat olla mukana etsittäessä ratkaisuja aikamme suuriin yhteiskunnallisiin haasteisiin (kuten väestön ikääntyminen ja sen mukanaan tuoma sosiaali- ja terveyspalveluiden palvelutarpeiden lisääntyminen ja muuttuminen, sosiaalinen eriarvoisuus ja syrjäytyminen sekä mielenterveyden haasteiden ja yksinäisyyden lisääntyminen). Tutkimuksellista pohjaa tarvitaan myös kulttuuria, taidetta ja hyvinvointia yhdistävälle käytännön työlle ja sen kehittämiseksi erilaisissa toimintaympäristöissä sosiaalisesti, kulttuurisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla.

Taiteen ja kulttuurin integroituminen osaksi sosiaali- ja terveysalan asiakas- ja hoitotyötä vaatii vahvaa tutkimuksellista näyttöä toiminnan vaikuttavuudesta. Näin on erityisesti terveysalalla, joka on voimakkaasti säädeltyä, ja toiminnalta sekä palveluilta vaaditaan perustumista tutkimusnäyttöön. Monipuolista tutkimustietoa taiteen, kulttuurin, terveyden ja hyvinvoinnin yhteyksistä tarvitaan myös päätöksenteon tueksi, erityisesti, koska tutkimustietoon perustuvan päätöksenteon ihanne on ajallamme vahva.

3.5.1 Tilannekuva

Taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin teemaan liittyvää tutkimusta tehdään pistemäisesti useissa suomalaisissa yliopistoissa⁴⁷. Myös ammattikorkeakouluissa, kuten Turun AMK:ssa ja Metropolia AMK:ssa on aktiivista alan tutkimus-, koulutus- ja innovaatio-toimintaa. Turun yliopistossa humanistisen tiedekunnan alaisuuteen on vuonna 2013 perustettu Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikkö, jonka yksi profiloitumisalueista liittyy taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyksiin. Tampereen yliopistossa vuonna 2017 perustetun poikkitieteellisen New Social Research -ohjelman yhtä tutkimusprofessuuria on kevästä 2018 alkaen hoitanut professori Norma Daykin, joka on merkittävällä

⁴⁷ Muun muassa Jyväskylän, Helsingin, Lapin, Tampereen ja Turun yliopistossa, Taideyliopistossa ja Aalto-yliopistossa sekä muissa tutkimusorganisaatioissa, kuten Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella, Työterveyslaitoksella ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus CUPORE:ssa.

tavalla edistänyt taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin alan tutkimusta Iso-Britanniassa. Useita alan tutkimushankkeita on ollut käynnissä viimeisten vuosien aikana. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa on ollut kaksi Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta, joissa on tarkasteltu musiikkia osana nuorten arkista hyvinvointia⁴⁸.

Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa ja Taideyliopiston koordinoimassa ArtsEqual-hankkeessa (2015–2021) on tutkittu, miten taide ja taidekasvatus peruspalveluna voi edistää yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden osana sekä yhteiskunnassa laajemmin. Taideyliopistossa on pohdittu mm. miten koulujen taidekasvatuksen tulisi nykyistä paremmin vahvistaa lasten ja nuorten kulttuurista pääomaa ja siten yhdenvertaisia valmiuksia toimia aktiivisesti yhteiskunnassa. Holistiseen hyvinvoinnin ajatukseen liittyen on myös tutkittu kulttuuristen oikeuksien ja siten myös kulttuurihyvinvoinnin toteutumista erityisesti koti- ja laitoshoidon piirissä olevien asiakkaiden kohdalla. Tutkimukseen pohjautuen on esitetty ns. laajennettua prosenttiperiaatteen käyttöönottoa sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa keinona vahvistaa ihmisten yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia taiteisiin ja kulttuuriin.

Työterveyslaitoksella (TTL) on ArtsEqual-hankkeen puitteissa tutkittu mm. taidetoiminnan vaikutuksia työelämän eri sektoreille sekä taiteilijoiden ammatillista asemaa muuttuvan taidekentän tilanteessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL) on ollut käynnissä esimerkiksi tutkimushanke, jossa selvitettiin teatterityöpajoihin osallistumisen vaikutuksia Valtion koulukodeissa. Tampereen yliopistossa on syksyllä 2018 käynnistynyt tutkimus, jossa selvitetään, voiko laulaminen helpottaa Parkinsonia sairastavien oireita. Tutkimus pyrkii syventämään käsitystä siitä, miten kulttuuri luo hyvinvointia ja elämänlaatua. Tutkimushankkeita ovat rahoittaneet mm. Suomen Akademia, Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto ja Työsuojelurahasto, sekä yksityiset rahastot, kuten Suomen Kulttuurirahasto ja Koneen säätiö. Lisäksi on toteutettu useita ESR -rahoitteisia hankkeita.

Alan tutkijaverkostotoimintaa on käynnistetty ja koordinoitu hankemuotoisesti, vuosina 2012–2013 Turun yliopiston Kulttuuri, terveys ja hyvinvointi -hankkeen puitteissa sekä myöhemmin kevästä 2016 alkaen Turun ammattikorkeakoulun hallinnoiman Taikusydän-hankkeen puitteissa. Valtakunnallisen tutkijaverkostotoiminnan tavoitteena on yhdistää yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja muissa tutkimuslaitoksissa tehtävää tutkimusta ja tutkijoita sekä tukea monitieteistä tutkijakeskustelua ja tutkimusyhteistyötä. Lisäksi tavoitteena on tunnistaa alan tutkimustarpeita, edistää tutkimuksen näkyväksi tekemistä, sekä tutkimuksen ja käytännön välistä vuorovaikutusta. Vuonna 2018 käynnistettiin pohjoismainen tutkijaverkostoyhteistyö, johon liittyen järjestettiin pohjoismainen tutkimuskonferenssi ja tutkijaverkostotapaaminen Turussa Taikusydän-

⁴⁸ Musiikilliset tunnetaidot ja nuorten psyykkinen hyvinvointi 2010–2016, PI Suvi Saarikallio, Yksilöidyt musiikinkuuntelustrategiat nuorten tunne-elämän tukena 2018–2021, PI Suvi Saarikallio.

hankkeen tukemana. Valmisteilla on myös yhteinen pohjoismainen vertaisarvioitu julkaisufoorumi Nordic Journal of Arts, Culture and Health.

Vaikka taiteen, kulttuurin, terveyden ja hyvinvoinnin teemoihin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty jo pidemmän aikaa, kyseessä on uusi, vasta muotoutumassa oleva tutkimusala, eikä tutkimuskentällä vielä ole selvää identiteettiä. Tutkimusala on leimallisesti monitieteinen: alaan liittyvää tutkimusta tehdään useilla eri tieteenaloilla ja eri tieteenalojen näkökulmista. Alalla tehdään myös taiteellista tutkimusta sekä tieteellistä että taiteellista tutkimusta yhdistävää tutkimusta. Monitieteisyyteen tai tieteidenväli-syyteen liittyy myös problematiikkaa: esimerkiksi käsitteiden käyttö monitieteisellä alalla on haasteellista, kun samoihin käsitteisiin liittyy eri merkityksiä eri tieteenaloilla ja tutkimusperinteissä. Ymmärrys metodologioiden, tutkimusmenetelmien ja tutkimusasetelmien moninaisuudesta on monitieteisellä alalla erityisen tärkeää.

3.5.2 Tunnistettuja tutkimuksellisia katvealueita ja tutkimusaukkoja

Keskeisiä tutkimuksellisia katvealueita ja tutkimusaukkoja on tunnistettu erityisesti liit-tyen alan perustutkimukseen ja teoreettiseen sekä käsitteelliseen tutkimukseen. Tarvi-taan esimerkiksi sellaista perustutkimusta, joka lisää ymmärrystä taideprosesseista ja taiteen käytänteistä sekä luo ymmärrystä niistä moninaisista mekanismeista, joilla taide vaikuttaa hyvinvointiin. Teoreettisen ymmärryksen vähyys ja tutkimuksissa käy-tettyjen käsitteiden epämääräisyys ja monitulkintaisuus on yksi keskeisistä alan tutki-muksellisista haasteista. Tärkeää on myös säilyttää tutkimuksissa kriittinen tutkimus-ote ja pyrkiä tutkimuksen keinoin tarkastelemaan taidetoimintaan liittyviä moninaisia vaikutuksia ja merkityksiä, poissulkematta mahdollisia negatiivisia vaikutuksia ja mer-kityksiä. Myös kriittistä metodologista pohdintaa tarvitaan; alan tutkimuksia on usein syytetty heikosta laadusta, ja usein kritiikki kohdistuu erityisesti tutkimusten metodolo-gisiin kysymyksiin ja haasteisiin.

Taiteilijoiden työskentely ns. hybrideissä konteksteissa taiteen ja sote-alan yhdyspin-nalla vaatii uudelleenneuvottelua taiteen pelisäännöistä. Taiteen ja kulttuurin integroi-tuminen osaksi sosiaali- ja terveyspalveluja luo uudenlaisia osaamistarpeita ja työnku-via niin taide- ja kulttuurialan kuin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Se tuottaa myös uudenlaisia eettisiä kysymyksiä ja haasteita, joiden selvittäminen tutkimuksen keinoin on jatkossa tärkeää.

3.5.3 Tulevaisuuden tarpeita

Tutkimuksen yhtenä keskeisenä pullonkaulana on tunnistettu olevan pitkäjänteisen koordinaation puute, joka osittain johtuu resurssipulasta. Tutkijoiden välisen ja yliopistojen välisen yhteistyön kehittäminen on erittäin keskeistä, joskin samanaikaisesti jokseenkin haastavaa: yliopistoilla on omat strategiansa ja painopistealueensa, ja kilpailu tutkimusrahoituksesta on kovaa niin tutkijoiden kuin yliopistojenkin kesken.

Jatkossa monialaisen yhteistyön ja monialaisen tutkimuksen kehittäminen on erityisen tärkeää, koska kulttuurihyvinvointi on moniulotteinen ilmiö. Uusia tutkimusavauksia ja tutkimushankkeita tulisi suunnitella tieteidenvälisissä ja monitieteisissä tutkijaryhmissä ja tutkimustehtävät tulisi asettaa monitieteisesti. Alan tutkimus hyötyisi myös yliopistojen välisen kansallisen tohtorikoulun perustamisesta.

CASE TYÖTERVEYSLAITOS ⁴⁹

Sektoritutkimuslaitoksissa tehtävä tutkimustyö taiteen ja yhteiskunnan välillä on merkittävä osa aihealueen kehittämistyötä, kuten myös uuden tiedon tuottamista. Sektoritutkimuslaitoksien tutkimushankkeissa yhdistyy usein poikkitieteinen osaaminen. Tutkimuksen lähtökohdat pyritään jo rahoitusvaiheen alusta lähtien kytkemään vahvasti kiinni yhteiskunnalliseen toimijuuteen, valittuihin ympäristöihin ja niiden tavoitteena on vaikuttamiseen pyrkiminen. Työterveyslaitoksessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut muutamia tärkeitä tutkimushankkeita, joissa on tarkasteltu taiteilijan työtä, koulutusta ja taiteen ammattikentän laaja-alaista toimintaa. Viime vuosina yksi tärkeimmistä huomion kohteista on ollut taidelähtöisen toiminnan ympärille kietoutuneet tutkimushankkeet. Työterveyslaitoksen lähtökohtana on kehittää suomalaista työelämää. Myös taidetoimintaan kohdistunut kiinnostus pohjautuu juuri tähän. Taidetoiminnan tutkimuksen kannalta tämä on merkittävää, sillä sektoritutkimuslaitoksen toiminta pohjautuu strategiaan painopistealueisiin ja siten toteutuneet hankkeet kiinnittyvät vahvasti myös osaksi näitä linjauksia.

Nykyhetken tutkimustilanteen taustalla on 2010-luvun alkupuolella käynnistyneiden tutkimushankkeiden ketju. 2010-luvun alussa tutkittiin ⁵⁰ suomalaisen teatterityön sukupolviketjuja ja työhön liittyviä muutoksia. Tätä tutkimusta seurasi teatterinjohtamiseen, erityisesti pariohjaamiseen keskittyvä hanke. ⁵¹ Jälkimmäisen hankkeen kanssa rinnakkain koottiin tietoa taiteilijoiden työstä ja hyvinvoinnista laajemmalla kysely- ja haastatteluaineistolla. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa -tutkimushanke ansaitsi tulevaisuudessa jatkoseurantaa ja kenties myös kansainvälistä vertailua. ⁵²

Taiteilijan työn muutoksien seuraaminen on viimeisten vuosien aikana ollut Työterveyslaitoksen tutkimushankkeissa mukana myös hybridi- ja identiteettikäsitteiden kautta. Tutkimuksessa on tarkasteltu työn muuttuneita rakenteita ja tekijöiden kokemuksia soveltaa omaa taidealaa eri

⁴⁹ Kirjoittaja vanhempi tutkija Pia Houni, Työterveyslaitos

⁵⁰ Ilkka Pirttilä ja Pia Houni

⁵¹ Houni, Ansio & Järvinen 2013, Ansio, Houni & Järvinen 2013, Järvinen, Ansio & Houni 2015.

⁵² Houni & Ansio 2013, Houni & Ansio 2014, ks. Myös aiheeseen liittyvä dokumenttielokuva <http://www.taiteilijanty.fi/>.

yhteiskunnallisiin toimintakenttiin.⁵³ Floor is Yours! -tutkimushankkeen (2018-2020) tavoitteena on esittävien taiteiden turvallisuuskulttuurin ja -johtamisen kehittäminen. Hanke on siten ainutlaatuinen, ettei aikaisemmin ole selvitetty näin laajasti ammattikentän turvallisuuskäytäntöihin kytkeytyviä johtamisen ja hyvinvoinnin lähtökohtia.

CASE TUTKIMUSTA TAITEESTA LASTENSUOJELUN YMPÄRISTÖSSÄ⁵⁴

Soveltavan taiteen käytöstä sosiaali- ja terveydenhuollon sektorilla on saatu viimeisten vuosikymmenten aikana lupaavia kokemuksia Suomessa. THL:lla on aiheeseen liittyen pitkä tutkimusperinne erityisesti taiteen ja kulttuurin hyödyntämisessä lastensuojelun kontekstissa. Ensimmäinen iso taidepainotteinen tutkimuskokonaisuus käynnistyi jo lähes 20 vuotta sitten yhteistyössä Taideteollisen korkeakoulun kanssa. Tällöin julkaistiin myös runsaasti aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tieteellisiä artikkeleita. Tämän jälkeen THL:lla käynnistyi (2010–2013) jälleen Suomen Akatemian tutkimusohjelman puitteissa tutkimuskokonaisuus, jossa yhtenä tulokulmana oli taidelähtöisten työmenetelmien soveltuvuus lastensuojeluun. Tässä vaiheessa vedettiin yhteen yli vuosikymmenen mittaisen kehittämistyön tuloksia. Vuonna 2018 ollaan THL:lla jälleen saman aiheen äärellä.

Tutkimus nuorten teatterityöpajakokemuksista koulukodissa

Vuonna 2018 toteutettava, niin ikään taidelähtöisten menetelmien käyttöön pohjautuva ”Luokkahuone mahdollisuuksien tilana” -tutkimushanke selvittää teatterityöpajaksoon osallistumisen vaikutuksia valtion koulukotiin sijoitettujen nuorten hyvinvointiin ja erityisesti tunteiden käsittelyyn. Taidelähtöisten menetelmien soveltaminen lastensuojelun toimintamalleihin liittyy paradigmanmuutokseen, jossa painottuu vahvasti lapsen ja nuoren osallisuus.

Työpajat kuuluivat osana valtion koulukotien ja Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön⁵⁵ kanssa yhteistyönä toteutettuun Rikos ja Rangaistus -teatterihankkeeseen. Tutkimuksessa on haastateltu työpajakseen osallistuneiden nuorten lisäksi nuorten omaohjaajia, työpajojen vetäjiä ja hankkeessa mukana olleita koulukodin työntekijöitä. Teatterihankkeen aineistonkeruu on vielä kesken, mutta alustavia tuloksia voidaan esittää nuorten haastatteluihin pohjautuen. Nuoret kertoivat haastatteluissa tutkijoille, että draamaharjoitukset ja työskentely teatterityöpajoissa vapauttivat ahdistusta, auttoivat ylittämään itseä ja kohtaamaan omia rajoja sekä pelkoja. Lavalla olo auttoi nuoria heittäytymään ja rohkeus kasvoi tekemisen myötä. Nuorten mukaan oli hieno huomata, miten draamatyöskentely toi esiin uusia piirteitä ja kykyjä sekä itsestä että muista ryhmäläisistä. Onnistumisen kokemukset olivat palkitsevia ja monella nuorella kiinnostus teatteriin syttyi ensi kertaa.

Johtopäätökset

Ongelmalähtöisen ajattelun sijaan lastensuojelun kokonaisuutta voi tarkastella myös toisesta näkökulmasta: lapsilta ja nuorilta ei puutu luovuutta, innokkuutta ja osaamista – pikemminkin hoito- ja palvelujärjestelmältä puuttuu keinoja näiden hyvien ominaisuuksien esiin tuomiseen. Lastensuojelussa tunteiden ja elämäntapahtumien työstäminen tapahtuu yleensä keskustelun avulla, mutta ongelmat ovat usein laaja-alaisia ja yhteen kietoutuneita, jolloin tarvitaan lapsen ja nuoren yksilöllisiin tarpeisiin räätälöityä hoitoa ja tukea. Lastensuojelussa on löydettävä uusia

⁵³ Ansio, Houni & Piispa 2018.

⁵⁴ Kirjoittajat: erikoistutkija Päivi Känkänen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja erikoistutkija, psykoterapeutti Marko Manninen, PsT

⁵⁵ <http://www.kiertuenayttamo.fi>

mahdollisuuksia ja välineitä itseilmaisun syventämiseen. Poikkihallinnollisen ja uusia yhteistyön muotoja hakevien yhteistyöhankkeiden avulla on mahdollista purkaa lastensuojeluun helposti liitettävää leimaa ja tuoda esimerkiksi korkeatasoista teatteritaidetta sekä matalan kynnyksen teatteriharjoitteita koulukoteihin – taide kuuluu kaikille -periaatteella.

Liite 1 Yhteistyöryhmän jäsenet

Työryhmän toimikausi oli aluksi 1.11.2016-31.12.2018. Syksyllä 2018 sen toimikautta päätettiin pidentää 31.5.2019 saakka.

Puheenjohtajat

Riitta Kaivosoja, opetus- ja kulttuuriministeriö, ylijohtaja
Taru Koivisto, sosiaali- ja terveysministeriö, johtaja, alkaen 27.3.2018
Veli-Mikko Niemi, sosiaali- ja terveysministeriö, ylijohtaja, 31.3.2018 saakka

Jäsenet

Pia Houni, Työterveyslaitos, vanhempi tutkija, 31.12.2018 saakka
Heli Ansio, Työterveyslaitos, tutkija, alkaen 31.12.2018
Tiina Hanhike, työ- ja elinkeinoministeriö, ylitarkastaja
Mikko Hartikainen, Opetushallitus, opetusneuvos
Arja Huotari, Kulttuuritalo Valve, Oulun kaupunki, johtaja
Sari Koskinen, sosiaali- ja terveysministeriö, erityisasiantuntija
Timo Kukko, Metsähallitus, kehittämisspäälikkö
Veera Laurila, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, aluekoordinaattori
Kai Lehtikainen, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, johtaja
Esa Leppänen, Jyväskylän kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi, ylilääkäri, 1.1.2018 saakka
Marita Kajander, Jyväskylän kaupunki, kehittämisspäälikkö, alkaen 1.1.2018
Aura Linnapuomi, Kulttuurista Kaikille Palvelu ry, saavutettavuusasiantuntija
Tuija Mikkonen, ympäristöministeriö, ympäristöneuvos
Tea Munne, Kaakkois-Suomen ELY-keskus, yksikön päällikkö
Päivi Nykyri, SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry, erityisasiantuntija
Helena Räsänen, Sipoon kunta, ikäntyneiden palvelut, palvelujohtaja
Mervi Tiensuu-Nylund, opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuriasiainneuvos
Maarit Varjonen-Toivonen, Pirkanmaan sairaanhoitopiiri, terveyden edistämisen ylilääkäri
Johanna Vuolasto, Taiteen edistämiskeskus, erityisasiantuntija
Benny Majabacka, Humanistinen ammattikorkeakoulu, lehtori, 31.12.2018 saakka
Sanna Pekkinen, Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak), lehtori, alkaen 31.12.2018
Kari Sjöholm, Suomen Kuntaliitto, erityisasiantuntija, 31.12.2018 saakka
Johanna Selkee, Suomen Kuntaliitto, erityisasiantuntija, alkaen 31.12.2018

Asiantuntijat

Anna-Mari Rosenlöf, Turun ammattikorkeakoulu, projektipäällikkö

Sihteerit

Heli Talvitie, opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuurisihteeri, 1.7.2018 saakka
Minna Kaattari, opetus- ja kulttuuriministeriö, asiantuntija, alkaen 1.9.2018
Ismo Suksi, sosiaali- ja terveysministeriö, neuvotteleva virkamies

Liite 2 Asettamispäätös

27.10.2016

Asia: Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän asettaminen

Toimikausi 1.11.2016 - 31.12.2018

Tausta

Osallistuminen taide- ja kulttuuritoimintaan lisää terveyttä ja hyvinvointia, minkä lukuisat tutkimukset ja käytännön kokemukset ovat osoittaneet. Kulttuuritoimintaan osallistuminen pidentää elinikää, vaikuttaa koettuun terveydentilaan ja toiminta voidaan syystä rinnastaa terveyttä edistävään liikuntaan. Työyhteisöissä ja yrityksissä voidaan erilaisten ongelmatilanteiden ratkaisussa käyttää taidelähtöisiä menetelmiä. Ne auttavat myös tuottamaan uusia innovaatioita ja parantavat työhyvinvointia.

Toimintaa tulee kehittää niin, että se on integroitunut osaksi kaikkien hallinnonalojen käytäntöjä. Kunnissa ja tulevissa maakunnissa terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta tulee nähdä hyvinvointitekijänä, toimintana, jota toteutetaan eri toimialojen yhteistyönä. Tulee tunnistaa elämänkaaren eri vaiheisiin liittyvien toimintayksiköiden (neuvola, päiväkotia, koulu, työ, terveyspalvelut, vanhainkodit ja palvelukeskukset jne.) mahdollisuudet kehittää omaa toimintaansa taide- ja kulttuuritoiminnan avulla. Erityistä huomiota on kiinnitettävä ryhmiin, jotka elämäntilanteesta tai sosio-ekonomisesta asemasta johtuen ovat muita heikommassa asemassa.

Vuosina 2010 - 2014 on eri tahojen yhteistyönä toteutettu valtakunnallista Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia –toimintaohjelmaa, joka perustui Hanna-Liisa Liikasen vuonna 2010 laatimaan selvitystyöhön (Opetusministeriön julkaisu 2010:1). Toimintaohjelmakaudella eri hallinnonalojen ja kentän asiantuntijoiden yhteistyöelimenä toimi sosiaali- ja terveysministeriön asettama poikkihallinnollinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -koordinaatio- ja seurantaryhmä (Toimintaohjelman loppuraportti, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17).

Pääministeri Juha Sipilän strategisen hallitusohjelman Osaamisen ja koulutuksen kokonaisuuteen liittyvän kulttuurin kärkihankkeen (kärkihanke 4) tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Hallitusohjelman mukaan kulttuurin hyvinvointi-

mahdollisuudet pitäisi tunnistaa aiempaa paremmin. Kärkihankkeen puitteissa on tarkoitus laajentaa prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi.

Hallitusohjelman Hyvinvoinnin ja terveyden kokonaisuuteen sisältyvän hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kärkihankkeen (kärkihanke 2) tavoitteena on, että eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toiminnassa otetaan käyttöön hyväksi havaittuja näyttöön perustuvia toimintamalleja, jotka edistävät nykyistä paremmin heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien hyvinvointia, terveyttä ja vastuunottoa. Yhteiskehittäminen ja poikkihallinnollinen yhteistyö ovat keskeisiä välineitä muutoksen aikaansaamiseksi.

Hyvin alkaneen poikkihallinnollisen yhteistyön jatkamiseksi ja hallitusohjelman tavoitteiden tukemiseksi asetetaan terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä vuosiksi 2016-2018.

Tavoitteet

Terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta sidotaan entistä vahvemmin osaksi yhteiskunnan eri sektoreiden toimintaa. Jokaisen oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan elämän eri vaiheissa toteutuu ja eri väestöryhmien väliset erot osallistumisessa kaventuvat.

Tehtävät

Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän tehtävänä on:

1. Analysoida ja tehdä johtopäätöksiä terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta väestötasolla sekä tunnistaa keskeiset kehittämisen alueet hallinnonaloilla erityisesti tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon ratkaisuissa.
2. Tehdä aloitteita terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan kehittämiseksi työelämässä innovatiivisuuden ja työhyvinvoinnin lisäämiseksi.
3. Edistää uusien toimivien käytäntöjen käyttöönottoa valtionhallinnossa sekä kuntien, järjestöjen toiminnassa ja työelämässä yleisemminkin. Tämä vaatii vahvaa yhteistoimintaa eri ministeriöiden sekä muiden tahojen välillä.

4. Seurata taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia koskevaa tutkimusta ja tehdä aloitteita tutkimuksen ja alan koulutuksen kehittämiseksi. Rohkaista kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkimuksen ja opetuksen verkoston luomista ja kehittämistä.
5. Seurata ja tukea prosenttiperiaatteen laajentamiseen tähtäävän toimenpiteen (Osaaminen ja koulutus, kärkihanke 4, toimenpide 2) ja terveyden ja hyvinvoinnin kärkihankkeen (Hyvinvointi ja terveys, kärkihanke 2) toteutusta ja toimia em. hankkeiden yhteistyöfoorumina.

Yhteistyöryhmän kokoonpano

Puheenjohtajat

Ylijohtaja Riitta Kaivosoja, opetus- ja kulttuuriministeriö
Ylijohtaja Veli-Mikko Niemi, sosiaali- ja terveysministeriö

Jäsenet

Ylitarkastaja Tiina Hanhike, työ- ja elinkeinoministeriö
Erityisasiantuntija Sari Koskinen, sosiaali- ja terveysministeriö
Ympäristöneuvos Tuija Mikkonen, ympäristöministeriö
Kulttuuriasianneuvos Mervi Tiensuu-Nylund, opetus- ja kulttuuriministeriö
Opetusneuvos Mikko Hartikainen, Opetushallitus
Erikoistutkija Pia Houni, Työterveyslaitos
Johtaja Arja Huotari, Oulun kaupunki, Kulttuuritalo Valve
Lehtori Benny Majabacka, Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak)
Ylilääkäri Esa Leppänen, Jyväskylän kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi
Yksikön päällikkö Tea Raatikainen, Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Saavutettavuusasiantuntija Aura Linnapuomi, Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry
Kehittämispäällikkö Timo Kukko, Metsähallitus/Suomen Museoliitto ry
Aluekoordinaattori Veera Laurila, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
Yliopistonlehtori Kai Lehtikainen, Taideyliopisto
Erityisasiantuntija Päivi Nykyri, SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry
Palvelujohtaja Helena Räsänen, Sipoon kunta, Ikääntyneiden palvelut
Erityisasiantuntija Kari Sjöholm, Suomen Kuntaliitto
Ylilääkäri Maarit Varjonen-Toivonen, Pirkanmaan sairaanhoitopiiri/Suomen terveyttä edistävät sairaalat ry
Erityisasiantuntija Johanna Vuolasto, Taiteen edistämiskeskus

Pysyvä asiantuntija

Projektipäällikkö Anna-Mari Rosenlöf, Taikusydän – taiteen ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste

Sihteerit

Neuvotteleva virkamies Ismo Suksi, sosiaali- ja terveysministeriö
Kulttuurisihteeri Heli Talvitie, opetus- ja kulttuuriministeriö

Työjaosto

Yhteistyöryhmä nimeää työjaoston, jonka tehtävänä on valmistella ja tukea yhteistyöryhmän työskentelyä.

Yhteistyöryhmä voi nimetä myös muita jaostoja ja kutsua mukaan muita pysyviä asiantuntijoita.

Työryhmän asettamisessa ei ole voitu noudattaa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) 4 a §:n I momenttia, koska työryhmään on nimetty jäsenet heidän erityisen ammatillisen osaamisensa johdosta.

Kustannukset ja rahoitus

Yhteistyöryhmän menot jaetaan tasan opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön kesken. Kulut maksetaan sosiaali- ja terveysministeriön momentilta 33.01.01, tulosityksikkö 5500400400, ja opetus- ja kulttuuriministeriön momentilta 29.80.50.8. Yhteistyöryhmän tulee työskennellä virka-aikana ilman eri korvausta. Yhteistyöryhmän jäsenten ja muissa matkoissa noudatetaan valtion matkustusohjesääntöä.

Sanni Grahn-Laasonen	Juha Rehula
Opetus- ja kulttuuriministeri	Perhe- ja peruspalveluministeri
Petra Havu	Satu Seikkula
Kulttuuriasiainneuvos	Ylitarkastaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö	Sosiaali- ja terveysministeriö

Jakelu

Yhteistyöryhmän puheenjohtajat, jäsenet, pysyvä asiantuntija ja sihteerit

Tiedoksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

- Erityisavustaja Heikki Kuutti Isotalo
- Erityisavustaja Matias Marttinen
- Kansliapäällikkö Anita Lehtikainen
- Kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto
- Viestintä
- Kirjaamo

Sosiaali- ja terveysministeriö

- Erityisavustaja Hanna-Maija Kause
- Erityisavustaja Niina Perälä
- Kansliapäällikkö Päivi Sillanauke
- Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto
- Työsuojeluosasto
- Sosiaali- ja terveystieteiden osasto
- Viestintä
- Kirjaamo

Työ- ja elinkeinoministeriö

Ympäristöministeriö

Valtioneuvoston hankeikkuna

27.10.2016

OKM/41/040/2016

Jakelussa mainituille

Asia: Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän asettaminen

Toimikausi

1.11.2016 - 31.12.2018

Tausta

Osallistuminen taide- ja kulttuuritoimintaan lisää terveyttä ja hyvinvointia, minkä lukuisat tutkimukset ja käytännön kokemukset ovat osoittaneet. Kulttuuritoimintaan osallistuminen pidentää elinikää, vaikuttaa koettuun terveydentilaan ja toiminta voidaan syystä rinnastaa terveyttä edistävään liikuntaan. Työyhteisöissä ja yrityksissä voidaan erilaisten ongelmatilanteiden ratkaisussa käyttää taidelähtöisiä menetelmiä. Ne auttavat myös tuottamaan uusia innovaatioita ja parantavat työhyvinvointia.

Toimintaa tulee kehittää niin, että se on integroitunut osaksi kaikkien hallinnonalojen käytäntöjä. Kunnissa ja tulevissa maakunnissa terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta tulee nähdä hyvinvointitekijänä, toimintana, jota toteutetaan eri toimialojen yhteistyönä. Tulee tunnistaa elämänsäkaaren eri vaiheisiin liittyvien toimintayksiköiden (neuvola, päiväkotiki, koulu, työ, terveyspalvelut, vanhainkodit ja palvelukeskukset jne.) mahdollisuudet kehittää omaa toimintaansa taide- ja kulttuuritoiminnan avulla. Erityistä huomiota on kiinnitettävä ryhmiin, jotka elämäntilanteesta tai sosioekonomisesta asemasta johtuen ovat muita heikommassa asemassa.

Vuosina 2010 - 2014 on eri tahojen yhteistyönä toteutettu valtakunnallista Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaa, joka perustui Hanna-Liisa Liikasen vuonna 2010 laatimaan selvitystyöhön (Opetusministeriön julkaisu 2010:1). Toimintaohjelmakaudella eri hallinnonalojen ja kentän asiantuntijoiden yhteistyöelimenä toimi sosiaali- ja terveysministeriön asettama poikkihallinnollinen Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -koordinaatio- ja seurantaryhmä (Toimintaohjelman loppuraportti, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17).

Pääministeri Juha Sipilän strategisen hallitusohjelman Osaamisen ja koulutuksen kokonaisuuteen liittyvän kulttuurin kärkihankkeen (kärkihanke 4) tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Hallitusohjelman mukaan kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet pitäisi tunnistaa aiempaa paremmin. Kärkihankkeen puitteissa on tarkoitus laajentaa prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Meritullinkatu 10, Helsinki | PL 20, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 0295 3 30004 | kirjaamo@minedu.fi

Undervisnings- och kulturministeriet

Sjötullsgatan 10, Helsingfors | PB 20, 00023 Statsrådet
Tfn 0295 3 30004 | kirjaamo@minedu.fi

www.minedu.fi

Hallitusohjelman Hyvinvoinnin ja terveyden kokonaisuuteen sisältyvän hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kärkihankkeen (kärkihanke 2) tavoitteena on, että eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toiminnassa otetaan käyttöön hyväksi havaittuja näyttöön perustuvia toimintamalleja, jotka edistävät nykyistä paremmin heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien hyvinvointia, terveyttä ja vastuunottokykyä. Yhteiskehittäminen ja poikkihallinnollinen yhteistyö ovat keskeisiä välineitä muutoksen aikaansaamiseksi.

Hyvin alkaneen poikkihallinnollisen yhteistyön jatkamiseksi ja hallitusohjelman tavoitteiden tukemiseksi asetetaan terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä vuosiksi 2016-2018.

Tavoitteet

Terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta sidotaan entistä vahvemmin osaksi yhteiskunnan eri sektoreiden toimintaa. Jokaisen oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan elämän eri vaiheissa toteutuu ja eri väestöryhmien väliset erot osallistumisessa kaventuvat.

Tehtävät

Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän tehtävänä on:

- 1) Analysoida ja tehdä johtopäätöksiä terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta väestötasolla sekä tunnistaa keskeiset kehittämisen alueet hallinnonaloilla erityisesti tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon ratkaisuissa.
- 2) Tehdä aloitteita terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan kehittämiseksi työelämässä innovatiivisuuden ja työhyvinvoinnin lisäämiseksi.
- 3) Edistää uusien toimivien käytäntöjen käyttöönottoa valtionhallinnossa sekä kuntien, järjestöjen toiminnassa ja työelämässä yleisemminkin. Tämä vaatii vahvaa yhteistoimintaa eri ministeriöiden sekä muiden tahojen välillä.
- 4) Seurata taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia koskevaa tutkimusta ja tehdä aloitteita tutkimuksen ja alan koulutuksen kehittämiseksi. Rohkaista kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkimuksen ja opetuksen verkoston luomista ja kehittämistä.
- 5) Seurata ja tukea prosenttiperaatteen laajentamiseen tähtäävän toimenpiteen (Osaaminen ja koulutus, kärkihanke 4, toimenpide 2) ja terveyden ja hyvinvoinnin kärkihankkeen (Hyvinvointi ja terveys, kärkihanke 2) toteutusta ja toimia em. hankkeiden yhteistyöfoorumina.

Yhteistyöryhmän kokoonpano

Puheenjohtajat

Ylijohtaja Riitta Kaivosoja, opetus- ja kulttuuriministeriö

Ylijohtaja Veli-Mikko Niemi, sosiaali- ja terveysministeriö

Jäsenet

Ylitarkastaja Tiina Hanhike, työ- ja elinkeinoministeriö

Erityisasiantuntija Sari Koskinen, sosiaali- ja terveysministeriö

Ympäristöneuvos Tuija Mikkonen, ympäristöministeriö

Kulttuuriasianneuvos Mervi Tiensuu-Nylund, opetus- ja kulttuuriministeriö

Opetusneuvos Mikko Hartikainen, Opetushallitus
 Erikoistutkija Pia Houni, Työterveyslaitos
 Johtaja Arja Huotari, Oulun kaupunki, Kulttuuritalo Valve
 Lehtori Benny Majabacka, Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak)
 Yliääkärinä Esa Leppänen, Jyväskylän kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi
 Yksikön päällikkö Tea Raatikainen, Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
 Saavutettavuusasiantuntija Aura Linnapuomi, Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry
 Kehittämispäällikkö Timo Kukko, Metsähallitus/Suomen Museoliitto ry
 Aluekoordinaattori Veera Laurila, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos
 Yliopistonlehtori Kai Lehtikainen, Taideyliopisto
 Erityisasiantuntija Päivi Nykyri, SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry
 Palvelujohtaja Helena Räsänen, Sipoon kunta, Ikääntyneiden palvelut
 Erityisasiantuntija Kari Sjöholm, Suomen Kuntaliitto
 Yliääkärinä Maarit Varjonen-Toivonen, Pirkanmaan sairaanhoitopiiri/Suomen terveyttä
 edistävät sairaalat ry
 Erityisasiantuntija Johanna Vuolasto, Taiteen edistämiskeskus

Pysyvä asiantuntija

Projektipäällikkö Anna-Mari Rosenlöf, Taikasydän – taiteen ja hyvinvoinnin valtakunnallinen
 yhteyspiste

Sihteerit

Neuvotteleva virkamies Ismo Suksi, sosiaali- ja terveysministeriö
 Kulttuurisihteeri Heli Talvitie, opetus- ja kulttuuriministeriö

Työjaosto

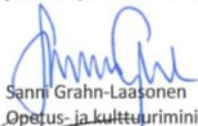
Yhteistyöryhmä nimeää työjaoston, jonka tehtävänä on valmistella ja tukea yhteistyöryhmän
 työskentelyä.

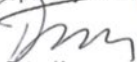
Yhteistyöryhmä voi nimetä myös muita jaostoja ja kutsua mukaan muita pysyviä
 asiantuntijoita.

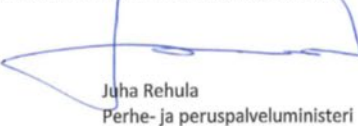
Työryhmän asettamisessa ei ole voitu noudattaa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta
 annetun lain (609/1986) 4 a §:n I momenttia, koska työryhmään on nimetty
 jäsenet heidän erityisen ammatillisen osaamisensa johdosta.

Kustannukset ja rahoitus

Yhteistyöryhmän menot jaetaan tasan opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja
 terveysministeriön kesken. Kulut maksetaan sosiaali- ja terveysministeriön momentilta
 33.01.01, tulosityksikkö 5500400400, ja opetus- ja kulttuuriministeriön momentilta
 29.80.50.8, toimintayksikkö 6000003113, toiminto 600050020, OH290-S24200-01
 Yhteistyöryhmän tulee työskennellä virka-aikana ilman eri korvausta. Yhteistyöryhmän
 jäsenten ja muissa matkoissa noudatetaan valtion matkustusohjesääntöä.

 Sanni Grahn-Laasonen
 Opetus- ja kulttuuriministeri

 Petra Havu
 Kulttuuriasiainneuvos
 Opetus- ja kulttuuriministeriö

 Juha Rehula
 Perhe- ja peruspalveluministeri

 Satu Seikkula
 Ylitarkastaja
 Sosiaali- ja terveysministeriö

Lähteet

Abbing, Hans. 2002. Why are artists poor? Amsterdam: Amsterdam University Press.

Ansio, H., Houni, P. & Piispa, M. 2018. ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin” – sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ. Yhteiskuntapolitiikka 83 (2018):1.

Ansio, H., P. Houni & M. Järvinen 2013. Parijohtajuus teatterissa – yhteisiä haasteita perinteen ja uuden välimaastossa. Teoksessa S.-M. Korhonen, L. Pekkala & M. Salomaa (toim.): Näkökulmia tasa-arvoon ja johtajuuteen teatterissa Tampere: Tampereen yliopisto, tutkivan teatterityön keskus. Saatavilla http://www.tekija.info/uploads/tekija_nakokulmia_tasa-arvoon%20ja%20johtajuuteen.pdf [www.tekija.info].

Areblad P. 2009: Kestävä pitkäaikainen rakenne työelämän ja kulttuurin yhteistyöperustan luomiseksi: Case TILLT Länsi-Göötanmaalla. Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30, 56–61.

Artlab 2009: 15 cases artists & businesses. People in the innovation & experience economy. Copenhagen: Artlab.

Berthoin Antal, A. & Strauß, A. 2013: Artistic interventions in organisations: Finding evidence of values-added. Creative Clash Report. Berlin: WZB.

Berthoin Antal, A. & Strauß, A. 2016: Multistakeholder perspectives on searching for evidence of values-added in artistic interventions in organizations. Teoksessa Johansson Sköldberg, U., Woodilla, J. & Berthoin Antal, A. (toim.): Artistic Interventions in Organizations: Research, Theory and Practice. Oxford: Routledge, 37–59.

Berthoin Antal, A. 2013: Seeking values: Artistic interventions in organizations as potential cultural sources of values-added. Teoksessa Baecker, D. & Priddat, B. P. (toim): Oekonomie der Werte – Economics of Values. Marburg: Metropolis-Verlag.

Clow, A. & Fredhoi, C. 2006: Normalisation of salivary cortisol levels and self-report stress by a brief lunchtime visit to an art gallery by London City workers. Journal of Holistic Healthcare 3:2, 29–32

Floor is Yours! tutkimushankkeen kotisivu: <https://www.ttl.fi/tutkimushanke/floorisyours/>

Gielen, P. 2015. *The Murmuring of the Artistic Multitude: Global Art, Memory and Post-Fordism*. Third revised and expanded edition. Amsterdam: Valiz.

Haataja, M. 2016. Kaikukortti-kysely – Kaikukortin haltijoiden ja Kaikukortti-kumppaneiden kokemuksia Kaikukortti-toiminnasta sekä kehittämisideoita. Espoon Kaikukortti-kokeilu 1.4.–31.12.2015. Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 4/2016. Kulttuuria kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. 1. painos.

Haataja, M. 2018a. Kaikukortti-kysely Kainuussa – Kaikukortin haltijoiden ja Kaikukortti-kumppaneiden kokemuksia Kaikukortti-kokeilusta Kainuussa vuonna 2016 sekä kehittämisideoita. Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 2/2018. Kulttuuria kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. 1. painos.

Haataja, M. 2018b. Kaikukortti-kysely 2 Kainuussa – Kaikukortin haltijoiden ja Kaikukortti-kumppaneiden kokemuksia Kaikukortti-kokeilusta Kainuussa vuonna 2017 sekä kehittämisideoita. Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 4/2018. Kulttuuria kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. 1. painos.

Hautamäki A. & Oksanen K. 2011. Tulevaisuuden kulttuuriosaaajat. Näkökulmia moderniin elämään ja työhön. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta 5/2011. Helsinki: Eduskunta.

Heinsius J. & Lehtikainen K (toim.). 2013. *Training Artists for Innovation: Competencies for New Contexts*. Kokos 2. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Houni, P. & Ansio, H. & Järvinen, M. 2013. Kaksin aina kauniimpaa? Uusi parihohtajuus suomalaisessa teatterissa. Teoksessa: Ansio, Heli & Hirkman, Pia (toim.) *Työ ja johtajuus liminaaltilassa*. Loppuraportti. Tekes. Tekesin raportti 6/2013. Helsinki. http://www.tekes.fi/Julkaisut/Tyo_ja_johtajuus_liminaaltilassa_6_13.pdf

Houni, P. & Ansio, H. 2014. Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):4.

Houni, P., H. Ansio & M. Järvinen 2013. Parihohtajuus esittävän taiteen organisaatiossa. *Hallinnon Tutkimus* 32(3), 213-228.

Houni, P. & Ansio, H. 2013. Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. (Useita lukuja kirjassa, 8-24, 37-197, 207-217, 233-246). *Työterveyslaitos & Yliopistopaino*. (ISBN 978-952-261-353-0 (nid.) ISBN 978-952-261-354-7 (pdf) https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132110/Taiteilijan_tyo.pdf?sequence=1

Houni, P. & Ansio, H. 2015. Suomalainen taiteilija ei ole myytti. Liitos. Suomen tanssi- ja sirkustaiteilijat ry:n jäsenlehti. 1 / 2015.

Houni, P. 2011. Seuraava taiteilija, olkaa hyvä...Meteli, teatteri -ja media-alan työntekijöiden liitto.

Johansson Sköldberg, U. & Woodilla, J. & Berthoin Antal, A. (toim.). 2016. Artistic Interventions in Organizations. Research, Theory and Practice. London & New York: Routledge.

Järvinen, M., H. Ansio & P. Houni 2015. New Variation of Dual Leadership: Insights from Finnish theatres. International Journal of Arts Management Vol17 no3.

Karpavičikūtė, S., & Macijauskienė, J. 2016: The impact of arts activity on nursing staff well-being: An intervention in the workplace. International Journal of Environmental Research and Public Health 13, 435–452.

Karttunen, S. 2017. Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. Tahiti 1/2017. <http://tahiti.fi/01-2017/tieteelliset-artikkelit/laajentuva-taiteilijuus-%e2%80%93-yhteisötaiteilijoiden-toiminta-ja-identiteetti-hybridisaatio-käsitteen-valossa/> (Luettu 8.3.2019).

Lahtinen, E. & Jakonen, O. & Sokka, S. (2017) Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa. Tietokortti 3. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tietokortit/cupore_tietokortti_saavutettavuus.pdf

Lehikoinen, K. 2018. Setting the Context: Expanding Professionalism in the Arts – A Paradigm Shift? Teoksessa B. Revelli & S. B. Florander (toim.) Careers in the Arts: Visions for the Future. Amsterdam: ELIA, 16-30.

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. 2017. Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Kokos-julkaisusarja 1/2017. Taideyliopisto. Helsinki. 15–16

Lehikoinen, K. Pässilä, A. Martin, M. & Pulkki, M. (toim.). 2016. Taiteilija kehittäjänä: taiteelliset interventiot työssä. Kokos 1. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Liikanen, H-L. 2013. Taidetta ja työn iloa! Kulta-tutkimus 2012–2013. <https://www.vahvike.fi/fi/kirjallisuus/kirja/taidetta-tyon-iloa-kulta-tutkimus>

Lilja-Viherlampi, L. & Rosenlöf, A-M. (käsikirjoitus) Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja. Turun AMK. Turku. (Julkaistaan 3/2019)

Nesta. 2017. Nesta's work in the creative economy, arts and culture. Lontoo: Nesta. Retrieved from <https://www.mendeley.com/viewer/?fileId=6801520d-b70d-e259-28e2-823325f49048&documentId=5fbb5f4a-6e58-3ca8-b263-95695cdfbc64> (luettu 20.9. 2017).

Piispa, M., Ansio, H., Houni, P. & Käpykangas, S. 2015: Osa-aikainen taiteilija? Vahvojen kategorioiden välissä rakentuu hybridi-identiteetti. Työelämän tutkimus.

Pirttilä, I. & Houni, P. 2011. Sukupolvidynamiikka ja suomalainen teatterityö. Hal-linon tutkimus 30 (2), 143-157.

Robinson, S. & Dix, A. 2007: EVOLVE: The evaluation. Arts Council England East.

Romanowska, J., Larsson, G., Eriksson, M., Wikström, B.-M., Westerlund, H. & Theorell, T. 2011: Health effects on leaders and co-workers of an art-based leadership development program. Psychotherapy and Psychosomatics 80, 78–87.

Schiama, G. 2011: The Value of Arts for Business. New York: Cambridge University Press. Opetusministeriö 2010, Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-826-7>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, Suositus taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa – mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, OKM 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-599-0>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman loppuraportti. Raportteja ja muistioita (STM) 2015:17.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3578-5>

Talentia 2018. Hyvä käytäntö -palkinto Kaikukortti-toimintamallille. Uutinen 13.3.2018. Saatavilla: <https://www.talentia.fi/uutiset/hyva-kaytanto-palkinto-kaikukortti-toimintamallille/>

Theorell, T., Osika, W., Leineweber, C., Magnusson Hanson, L. L., Bojner Horwitz, E., Westerlund, H. 2013: Is cultural activity at work related to mental health in employees? International Archives of Occupational and Environmental Health 86:3, 281–288.

van den Broeck, H., Cools, E. & Maenhout, T. 2008: A case study of Arteconomy: Building a bridge between art and enterprise: Belgian businesses stimulate creativity and innovation through art. *Journal of Management & Organization* 14, 573–587.

Wilson, C., Bungay, H., Munn-Giddings, C. & Boyce, M. 2016: Healthcare professionals' perceptions of the value and impact of the arts in healthcare settings: A critical review of the literature. *International Journal of Nursing Studies* 56, 90–101.

Winkel van, C. Gielen, P. & Zwaan, K. 2012. De hybride kunstenaar. Expertisecentrum Kunst en Vormgeving, AKV|St.Joost (Avans Hogeschool).

